

סגנון 4

בדרך כלל השאלה השלישית במערכת הצורות - **שילוב של פועל ושם עצם (כולל שמות פעולה)**

דוגמה מתוך בחינות הבגרות חורף תש"ף וקיץ תשע"ח (חלק מן השאלה)

א. לפניך משפט ובו שתי מילים מודגשות.

המוצרים ה**אַרוּזִים** נֶאֱרָזִים מחדש לצורך שליחתם בדואר.

(1) ציין נכון או לא נכון ליד כל אחד מן המשפטים שלפניך:

* שתי המילים שייכות ל**אותו הבניין**.

* שתי המילים גזורות מ**אותו השורש**.

* שתי המילים משמשות במשפט ב**אותו חלק דיבור**.

(2) בחר ב**אחד** מן המשפטים ה**לא נכונים**, והסבר בעזרת שימוש במונחים דקדוקיים

מדוע הוא אינו נכון.

ב. לפניך משפט.

הפער בין **שְׁלוּח** יבשתי לשלוח אווירי מבחינת פליטת גזי חממה הוא עצום.

שְׁלוּחַ, שְׁלִיחוֹת, הַשְּׁתַלְחוֹת, שְׁלִיחָה של חבילות מחו"ל נעשתה נפוצה.

(1) איזו מן המילים המודגשות **אינה** נוטה במשקלי שמות הפעולה? **הקף** אותה.

(2) ציין מעל כל **אחד** משלושת שמות הפעולה את **הבניין** שאליו הוא שייך.

ג. לפניך משפט ובו צורות בינוני מסומנות בקו.

למה **מעסיקים** בישראל אינם **מעסיקים עובדים מבוגרים**?

ציין מעל כל צורת בינוני במשפט את החלק הדיבור שהיא שייכת לו: שם עצם, שם תואר או פועל.

תשובה:

א. (1) אותו בניין - לא, אותו שורש - כן, אותו חלק דיבור - לא

(2) ארוזים - הבניין קל, שם תואר (השורש א.ר.ז.)

נארוזים - הבניין נפעל, פועל (השורש א.ר.ז.)

הסבר: שם תואר - המוצרים ה**אַרוּזִים**... הארוזים מתאר את המוצרים.

פועל - אם מטים את כל המשפט בזמנים השונים, הפועל ישתנה.

דוגמה: המוצרים ה**אַרוּזִים** נֶאֱרָזִים (ניארוזו, נארוזו) מחדש לצורך שליחתם בדואר.

ב. (1) שְׁלִיחוֹת, (2) שְׁלוּחַ - פיעל, הַשְּׁתַלְחוֹת - התפעל, שְׁלִיחָה - קל

ג. למה **מעסיקים (שם עצם)** בישראל אינם **מעסיקים (פועל) עובדים (שם עצם) מבוגרים (שם תואר)**?

סגנון 5

בדרך כלל השאלה החמישית במערכת הצורות – דרכי תצורה של העצם, משמעויות המשקלים וצורנים סופיים

דוגמה מתוך בחינת הבגרות קיץ תשע"ח (חלק מן השאלה)

א. לפניך קטע ובו תשעה שמות מודגשים.

המשרד **לשוויון חברתי** בשיתוף עם משרד הבינוי והשיכון ועם **התאחדות** הסטודנטים ייסד את התוכנית "כאן גרים". הסטודנטים יזכו במגורים **בעלות** סמלית, ובתמורה יהיו מחויבים **לפעילות** חברתית.

מטרת התוכנית היא להגביר את תחושת **הביטחון** של האזרח הוותיק, לעודד את הסטודנטים **למעורבות** קהילתית ולסייע להם בהתמודדות עם מחירי **השכירות** הגבוהים.

מיין בטבלה שלפניך את השמות המודגשים על פי דרך התצורה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי

ב. לפניך שתי קבוצות של שמות.

I. חוֹנָאִי, בְּדָאִי, מִילוֹנָאִי, רַעִיוֹנָאִי

II. יבואן, שקדון, פטפטון, קבָּלון

בכל קבוצה הקף את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

ג. לפניך קבוצת שמות: הַטָּסָה, הַקָּמָה, הַלָּכָה, הַבָּנָה

הקף את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

ד. לפניך קבוצת שמות: תַקְנוֹן, שַאלוֹן, חִידוֹן, מַחֲשָבוֹן

הקף את השם היוצא דופן מבחינת משמעות הצורן הסופי.

תשובה:

א. שורש ומשקל: שוויון, שיכון, התאחדות, עלות (ע-ל-י/ה), ביטחון

בסיס וצורן סופי: חברתי, פעילות, מעורבות, שכירות

ב. I. בדאי (שורש ומשקל - ב-ד-י/ה – הבסיס הוא פועל)

II. יבואן (בסיס וצורן סופי. השאר - שורש ומשקל - הבסיס הוא פועל)

ג. הלכה (ה-ל-כ) השאר – נע"מ

ד. מחשבון (מכשיר) השאר - אוספים

תרגילים - סגנון 4 + סגנון 5

משקלים נוספים בשם העצם דף המשקלים לעזרה במשימות.

המשקל	המשמעות	דוגמאות מגזרת השלמים
קטל	בעל מקצוע / בעל תכונה	ספר, חיט, זמר, חלש
קטיל	בעל מקצוע / בעל תכונה	פקיד, עמית
קטל (קיטל)	בעל מום / בעל תכונה	אלם (אילם), טפש (טיפש), חגר (חיגר)
קטלת	מחלות	אדמת, חצבת
קטלת	קבוצות ואוספים	סירת, טיסת, רכבת
קטלת	כלים	כספת, פונת
קטל	כלים	קטר, וסת
קטלון (קיטלון)	מצבים	בטחון (ביטחון), שגעון (שיגעון)
קטלון	מצבים	יתרון, פתרון
קטלן	בעל מקצוע / בעל עיסוק	קבלן, קבצן
קטלן	בעל מקצוע / בעל תכונה	צרכן, רקדן
מקטל/מקטל/מקטל	מקום	מגרש, מחסן, מרפא, מחלף*
מקטלה	מקום	משטרה, מפקדה, מספחה
מקטל	כלים ומכשירים	מסרק, מברג
מקטלה	כלים ומכשירים	מבחנה, מסרנה
מקטלת/מקטלת	כלים	מברשת, מחצלת
מקטלת (מקטולת)	כלים	משקלת (משקולת),
מקטלת (מקטולת)		מלכדת (מלכודת)
קטלטל / קטלטל	הקטנה	צהבהב, כלבלב
קטליל/קטליל	הקטנה	שבריר, חלקיק
תקטלת	מערכת של דברים	תזמורת, תלבשת
קטיל	עונות חקלאיות	בציר, קציר, אסיף

* מחלף = המקום בו מצטלבים נתיבי התחבורה. יש להגותו כמו מרץ.

הערה: במשקלים המציינים בעל מקצוע / עיסוק / תכונה, לשם העצם בזכר יכול להיוסף צורן נטייה לנקבה:

□ ית, □ ת או □ ה.

ספר (=קטל) + □ ית = ספרית, צרכן (=קטלן) + □ ית = צרכנית,

אלם (אילם) + □ ת = אלת, טפש (טיפש) + □ ה = טפשה.

תרגול בנושא "שימושי הבינוני - חלקי הדיבור" מופיע בהמשך.

צורות הבינוני

צורות הבינוני של הבניינים השונים מציינות את המשמעויות האלה: בעל מקצוע, בעל תכונה, בעל עיסוק, בעל תפקיד. צורות הבינוני של רוב הבניינים מציינות גם שם תואר.

הבניין	המשקל לזכר	דוגמה	הבניין	המשקל לזכר	דוגמה
קל	קוֹטֵל	שׁוֹמֵר	הופעל	מְקַטֵּל	מְסַמֵּךְ
	קָטַל	שָׁמַן	פיעל	מְקַטֵּל	מְרַגֵּל
נפעל	נִקְטָל	נִכְבָּד	פועל	מְקַטֵּל	מְשַׁעֵּעַ
הפעיל	מְקַטִּיל	מְזַכֵּיר	התפעל	מְתַקַּטֵּל	מְתַלְמָד

הערה:

צורות הנקבה נגזרות ממשקל הזכר + צורן נטייה לנקבה: ה־ או ת־.

נִכְבָּדָה = נִכְבָּד + ה־ וכן מְזַכֵּרָה, מְרַקֵּדָה ועוד.

שׁוֹמְרַת = שׁוֹמֵר + ת־ וכן נִכְבָּדַת, מְסַמֵּכַת, מְרַגֵּלַת ועוד.

תרגיל 3 אפשר להסתפק רק בציון השורש והמשמעות של המילה.

נתחו את השמות שלפניכם לשורש, למשקל ולמשמעות.

שימו לב: כאשר המילה בנקבה, יש לציין את המשקל בזכר. מדריכה = משקל מְקַטִּיל.

המילה	השורש	המשקל	המשמעות	המילה	השורש	המשקל	המשמעות
1 סופרת			13 מלומד				
2 זקנה			14 מוהל				
3 מקובלת			15 מתעמל				
4 מנהיגה			16 נכבדה				
5 מדריך			17 מכובד				
6 מתעמל			18 מרגלת				
7 שוטר			19 אוצרת				
8 מקשר			20 ממציאה				
9 מוסמך			21 מאומץ				
10 סוהר			22 מוגבלת				
11 שָׁמַן			23 מאלף				
12 משקיף			24 מלחינה				

המילון מופיע בספר "הלשון והטקסט - הספר המותאם" עמוד 297.

בסוף פרק שם העצם מופיע מילון, ובו פירושים למילים שאינן שגורות בשפת היומיום. תוכלו להיעזר במילון זה כדי להעשיר את אוצר המילים וכדי להיעזר בו לפתרון המשימות.

תרגיל 4

- לפניכם שתי קבוצות של מילים:
 - (1) פִּסְפֵּת, טִיֶּסֶת, רִכְבֵּת
 - (2) חֲצֹבֶת, אֲדָמֶת, צִנְרֶת

א. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות, וציינו את משמעותו.

ב. בכל אחת מן הקבוצות ציינו את המשמעות המשותפת של שאר המילים.
- מה המשותף לכל השמות מבחינת המשמעות? זָכְרוֹן, בְּטָחוֹן, שְׁגֵעוֹן
- במה דומות המילים עֲנִיָּת ו-גִבֵּן?
- לפניכם שלוש מילים: מְלַכְדָּת, מְטַחְנָה, מְשַׁקְלָת. מהי המשמעות המשותפת של כל המילים?
- לפניכם שלוש רשימות של מילים:
 - (1) מְסַפְּרָה, מְגַרְפָּה, מְסַעְדָּה, מְחַבְּרֶת, מְזַמְּרָה, מְבַרְשֶׁת
 - (2) סִיד, מְחַשֵּׁב, מְקַלֵּט, מְחַסֵּן, צִיר, מְלַחֵם, נָגֵר
 - (3) קָטֵר, מְסַרֵק, מְקַדָּשׁ, מְרַכֵּז, מְבַרֵג, וְסֵת, מְרַחֵב

מיינו את רשימות מילים (1) - (3) לשתן קבוצות על פי המשמעות.

מיינו את רשימה (2) לשלוש קבוצות על פי המשמעות.
- מהי המשמעות המשותפת לשלוש המילים: שְׁבֵרִיר, שְׁמַנְמוֹן, כְּחַלְחַל?
- ציינו את המשמעות המשותפת של המילים חֶבְלָן ו-גִזְרָן.

תרגיל 5 למי שזקוק לתרגול המשקלים.

נתחו את השמות שלפניכם לשורש, למשקל ולמשמעות.

המילה	השורש	המשקל	המשמעות	המילה	השורש	המשקל	המשמעות
1 חזרת				6 הסדר			
2 מסמר				7 התפצלות			
3 מנזר				8 דברת			
4 קבלה				9 כלבלב			
5 מתאבק				10 מחצלת			

המשמעות	המשקל	השורש	המילה	המשמעות	המשקל	השורש	המילה
			23 מְכַלֵּב				11 רַקְדָּנִית
			24 שִׁכְרוֹן				12 מְפַקְדָה
			25 זְבִינִית				13 הַתְּרַגְזוֹת
			26 מְשַׁפֵּךְ				14 מְגַרְפָה
			27 מְקַלֵּט				15 הַפְתַּעָה
			28 שִׁכּוֹן				16 שֵׁיטָה
			29 הַיִּדְבָּקוֹת				17 פְתָרוֹן
			30 אֲבַחְנָה				18 אֲכַלֵּן
			31 מְנַהֵיג				19 מְרַפֵּאה
			32 יִתְרוֹן				20 גִּיבֵן
			33 וְתָרַן				21 סַכְנָה
			34 מְשַׁכֵּן				22 שִׁדְכֵן

תרגיל 6

לפניכם ארבעה משפטים, ובהם שמות מודגשים.

שלושה מהם נקבעו בשנים האחרונות על ידי האקדמיה ללשון העברית.

1. שמת **מבדלת** בחדר, ומאז הילדים אינם רבים.
 2. בתקופת השלטון התורכי פעלה בארץ **מחתרת** בשם ניל"י.
 3. לפני היציאה לאירוע השתמשתי ב**מסקרת** לצביעת הריסים ולעיבויים.
 4. במשרדי הותקנה **מרשתת** כדי להיות מקושר עם עובדיי בחו"ל.
- א. חפשו במילון את הפירוש של השמות המודגשים או נסו להבין את משמעותם מתוך הקשרם במשפט.
 ב. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

תרגיל 7

לפניכם ארבעה שמות: **מטבעה**, **מקראה**, **מגנזה**, **מנבטה**.

- א. חפשו במילון את ההגדרה של כל שם והעתיקו אותה.
- ב. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

תרגול נוסף בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם

1. לפניכם קבוצות של שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

- א. אדמת, נזלת, שמנת, חצבת ט. טייס, בלש, דוור, וסת
 ב. מזלף, מטען, מרפק, מסרק י. מברשת, כלבלב, חלקיק, שפמפם
 ג. מבצר, מסגד, מכתב, מדבר יא. כינוס, גבינה, גדילה, סליחה
 ד. מספרה, מפקדה, מדרשה, ממחטה יב. מזרק, מבער, מחשב, מלבן
 ה. עיפרון, תימהון, דיכאון, ביטחון יג. מזחלת, מרפסת, משקפת, מקלדת
 ו. מדריך, מזכיר, מכשיר, מלחין יד. תזמורת, משקולת, תלבושת, תגבורת
 ז. מכפלה, מבחנה, מגרפה, מגלשה טו. סיירת, טייסת, טיילת, צנרת
 ח. הישמרות, עמית, סיפור, התנגדות טז. זמר, מאמן, חבלן, מדרון

2. לפניכם שלוש קבוצות של שמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל. בכל קבוצה הקיפו את שם הפעולה.

- א. ביטחון, מזמרה, התפרצות, אסיף
 ב. הצלחה, מרכז, מסרחה, רכבת
 ג. טייסת, צרכן, קבלה, טיפש

3. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. מה המשותף לכל השמות מבחינת המשמעות?

- א. זמר, חייט, גשש, צייר
 ב. כספת, קלטת, רחפת, כוונת
 ג. מדרכה, מטווח, מדשאה, מכבסה

4. לפניכם חמישה שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שמשמעות המשקל שלו זהה.

- א. רקדן שם נוסף: _____
 ב. מברשת שם נוסף: _____
 ג. מסעדה שם נוסף: _____
 ד. מסרק שם נוסף: _____
 ה. בציר שם נוסף: _____

המשקלים בגזרות השונות

כפי שבפועל יש גזרות שונות שהשורשים שלהן מסתרגים בבניינים, כך גם בשם העצם. השורשים מהגזרות השונות מסתרגים במשקלים של שמות העצם.

שמות בגזרת המרובעים

המשקל	המשמעות	דוגמאות
קטול (קיטול)	ש"פ של פיעל	פָּרְסוּם, אָרְגוּן
קטלה	ש"פ של פיעל	פָּרְנָסָה, פִּלְפֵּלָה
התקטלות	ש"פ של התפעל	התארגנות, השתחררות, הדלדלות
מקטל	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	מְהַנְדֵּס
מקטל (מקוטל)	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	מְדַכְדֵּךְ (מדוכדך)
מתקטל	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	מְתַאֲגֵרֵף
קטלן	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	בְּזַבְזָן, גְּנָדְרָן
מקטל	כלי	מְאוֹרֵר, מְעַרְבֵּל

תרגיל 8

חלק א

- לפניכם ארבעה שמות: עָרְבוּב, פָּפְרָה, פִּלְפֵּלָה, שְׁכָלוּל.
 - מה משותף לכל השמות מבחינת המשמעות? _____
 - איזה שם יוצא דופן מבחינת הגזרה? מהי הגזרה שלו? _____
 - מהו הבניין המשותף לשאר השמות? _____
- לפניכם שבעה שמות: מִיּוֹן, מְרַכְוֵז, מְסַפֵּר, מְגוּן, מְחִזֵּר, מְזוּג, מְגִנוּט.
 - מיינו את השמות לשתי קבוצות, וציינו מה משותף לכל אחת מן הקבוצות. _____
 - מה משותף לכל השמות מבחינת המשמעות? _____
- לפניכם רשימת מילים: צִלְצוּל, מְפַרְנֵס, פָּרְנָסָה, שְׁכָנוּעַ, טִלְטוּל.
 איזו מילה יוצאת דופן מבחינת המשמעות? נמקו את תשובתכם. _____
- לפניכם חמישה שמות: זְמִזוּם, פְּטָפֵטוֹן, קִשְׁקִישׁוֹן, עֲדָכוּן, מְעַצְבָּן.
 מיינו את השמות לשתי קבוצות, וציינו מה משותף לכל אחת מן הקבוצות. _____
- לפניכם ארבעה שמות: מְתַכְנֵת, מְאֵלֵתֵר, מְתַדְלֵק, מְשַׁכְתֵּב.
 מה משותף לכל השמות מבחינת המשמעות ומבחינת הגזרה? _____

6. לפניכם רשימת שמות: מאַרְגָּנֶת, מְפָרֶס, הַצְטְמָצְמוֹת, מְפָרֶנֶס.

א. מה משותף לכל השמות מבחינת הגזרה? _____

ב. במשפט: "הַבְּקוֹר במוזאון היה מרתק."

איזה שם מארבעת השמות מתאים במשמעות לשם בְּקוֹר? נמקו את תשובתכם.

ג. I. לפניכם ארבעה שמות נוספים: מְסַגֵּר, מְחֻשָּׁב, מְהַנְדֵּס, מְדַבֵּיר. _____

הקיפו את השמות שמשמעותם שונה מהמשמעות שצינתם בסעיף ב, וצינו את משמעותם.

II. לפניכם שמות נוספים: גִּזְרָן, כְּרוֹז, אֲדִיר, נָגַן, מְבַקֵּר. _____

איזה שם אינו מתאים מבחינת המשמעות לשמות שצינתם בסעיף ג I? נמקו את תשובתכם.

7. לפניכם רשימת שמות: מְרַאֵן, מְאֹרֵר, מְאֲבָטֶח, גְּנִדְרָן, מְעַרְבֵּל, בְּזָבֹן.

מיינו את השמות לשלוש קבוצות על פי המשמעות, וצינו את המשמעות המשותפת לכל קבוצה.

8. לפניכם חמישה שמות פעולה: הַתְּאָרְגָּנוֹת, עֲדָכוֹן, תְּנַשְׂאוֹל, הַדְּלָדְלוֹת, שְׁכָנוּעַ.

א. מהי הגזרה המשותפת לכל השמות? _____

ב. מיינו את השמות לשתי קבוצות. תנו כותרת לכל קבוצה.

חלק ב

לפניכם שלושה משפטים ובהם שמות מודגשים. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

1. הכלכל דאג שהמזון שיקבלו הנוסעים יהיה טרי.

2. עניין חשוב זה נידון בשיתוף מנהיגי הציבור ופרנסיו. (פְּרָנֶס)

3. תיבלתי את האוכל בחרדל.

* חלק ג

לפניכם קבוצות של משפטים ובהם שמות מודגשים.

מה המשותף לכל השמות המודגשים מבחינת משמעות המשקל?

1. (א) מנהיג מפורסם מבריטניה הוזמן להדלקת נר חנוכה בבית הנשיא.

(ב) הרכב החדש מאובזר ונוח.

(ג) הציוד מאורגן ומוכן לטיול.

2. (א) החקלאות היא מקור **הפרנסה** העיקרי של חברי המושב.
 (ב) המשאבים הטבעיים במדינה הם גורם חשוב **בכלכלה** שלה.
 (ג) השנה אני אחראי ל**ארגון** מסיבת חנוכה.
 3. (א) הקול ה**מעצבן** של האזעקה החריש את אוזניי.
 (ב) עצמתי את עיניי מפני האור ה**מסנוור**.
 (ג) הם רקדו בקצב **מסחרר**.

תרגול נוסף בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם

תרגיל 1

לפניכם שתי קבוצות של שמות.

- א. מהו השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל בכל אחת מן השורות?
 ב. ציינו את משמעותו של המשקל היוצא דופן ואת משמעות שאר המילים.

משמעות השאר	משמעותו	השם					
			מחלקה	משטרה	מפקדה	מקטרת	1.
			מחצלת	רכבת	מברשת	מזחלת	2.

תרגיל 2

1. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מרחב ב. מחברת ג. מצנע ד. מטחנה
 2. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.
 א. מאוורר ב. מערבל ג. מכבסה ד. התארגנות
 3. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מבער ב. מטאטא ג. הגשמה ד. מוגהץ
 4. לפניכם קבוצת שמות: **מהנדס, פרסום, חוקר, צלם, מפרסם, בדרן, סוהר**.
 הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 5. לפניכם ארבעה שמות: **אשפוז, כרסום, מכחול, משחזת**.
 א. מיינו את השמות לשתי קבוצות על פי הגזרה.
 ב. כתבו בראש הטבלה את שתי הגזרות.

שמות בגזרת נפ"ו

המשקל	המשמעות	דוגמאות
קְטִילָה	ש"פ של קל	קִרְיָה (י-ר-ד), קְשִׁיבָה
קְטִלָה	ש"פ של קל	דְעָה (י-ד-ע), שְנָה, לְדָה
הַקְטִלָה	ש"פ הפעיל	הוֹפְעָה (י-פ-ע), הוֹרְדָה
מְקַטְלוֹת (מוקטלות)*	ש"פ הופעל (שם עצם מופשט)	מוֹדְעוֹת (י-ד-ע) *
מְקַטִּיל	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	מוֹשִׁיעַ (י-ש-ע), מוֹבִיל
מְקַטֵּל / מְקַטֵּל	מקום	מוֹשֵׁב (י-ש-ב), מוֹרְד, מוֹסָד
מְקַטְלָה	מקום	מוֹעֲצָה (י-ע-צ), מוֹשְׁבָה
מְקַטּוֹל	מקום	מִישׁוֹר (י-ש-ר)
מְקַטֵּל	כלים / מכשירים	מוֹקֵד (י-ק-ד), מוֹקֵשׁ
מְקַטֵּל	כלים ומכשירים	מִיתָר (י-ת-ר), מִיתָד (דיבל)
מְקַטֵּל / מְקַטֵּל	ש"ע מופשט	מִדְעַע (י-ד-ע), מִדְעַע **
מְקַטֵּל (מוקטל)	ללא משמעות מיוחדת	מוֹסָף (י-ס-פ), מוֹצָר
תְּקַטּוֹל	ללא משמעות מיוחדת	תִּינוֹק (י-נ-ק)
תְּקַטֵּל	ללא משמעות מיוחדת	תוֹשֵׁב (י-ש-ב), תוֹצָר
תְּקַטְלָה	ש"ע מופשט	תוֹרְשָׁה (י-ר-ש), תוֹפְעָה

* יש הרואים בצורה זו בסיס + סיומת □ ות לציון שם עצם מופשט.

** המילים מִדְעַע ומִדְעַע - שתיהן מאותו שורש (י-ד-ע), אך נוצרו כתוצאה מתהליכים לשוניים שונים לשם בידול במשמעות.

תרגיל 1

נתחו את השמות הבאים לפי שורש ומשמעות. (נתחו את המשקל אם הוא יעזור לכם בהבנת המשמעות)

משמעות	משקל	שורש	משמעות	משקל	שורש			
			מישור	.2				1. מוקש
			תובלה	.4				3. מורד
			מודע	.6				5. דיעה
			מושבה	.8				7. נושן
			תודעה	.10				9. הובלה

משמעות	משקל	שורש		משמעות	משקל	שורש	
			הוספה .12				.11 לידה
			מודעה .14				.13 מוסד
			מוקד .16				.15 מועצה
			מופע .18				.17 מודעות
			מוסף .20				.19 מושיע

• תרגיל 2

1. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. תולדה ב. מושב ג. הולכה ד. מורדת

2. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

א. מוֹרְד ב. תושב ג. מושב ד. מוסד

3. לפניכם קבוצת שמות: מוקד, מסמר, מוקש, מוכס, מחשב, מצנם.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

ב. מהי משמעות המשקל של שאר השמות? _____

ג. מיינו את השמות לפי גזרותיהם וציינו בראש כל טור את הגזרה.

4. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. תועלת ב. תוספת ג. תופרת ד. תושבת

5. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. מושלת ב. מורדת ג. מולדת ד. מוכרת

6. לפניכם קבוצת מילים: מועצה, תורשה, תובלה, מושבה, חוקרת, מורשת.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

ב. מיינו את המילים לפי משמעות המשקל וציינו בראש כל טור את המשמעות.

7. לפניכם ארבעה שמות: ידיעה, מודעה, מדע, מעידה.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

8. לפניכם ארבעה שמות: מישור, תינוק, מושל, מוֹרֵד. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

9. לפניכם ארבעה משפטים, ובכל אחד מהם מילה מודגשת: (תרגיל העשרה)

(1) הוחלט להקדים את מוֹעֵד הוועידה.

(2) כשהבטתי במטפס המנוסה, ראיתי אותו מוֹעֵד מצוק גבוה.

(3) חול המועד נקרא גם מוֹעֵד קטן.

(4) במשפט הבחין העיתונאי שהשופט מוֹעֵד בלשונו, והתעורר חשש שיש לו דעה קדומה נגד הנאשם.

א. מיינו את המילים המודגשות במשפטים (1)-(3) לשתי קבוצות על פי משמעותן.

ב. הסבירו בלשוונכם את הביטוי "מוֹעֵד בלשונו" המופיע במשפט ד. **לדג על סעיף ב.**

• תרגיל 3 לדג. הופיע בסגנון 3.

א. לפניכם קטע שחסרים בו שמות.

קראו אותו, וכתבו בכל מקום ריק את השם המתאים על פי השורש שבסוגריים. אין צורך לנקד.

תחילתה של ה_____ (י-ש-ב) בגיא אוני הייתה בשנת 1878 בגליל העליון סמוך לצפת. בשנה זו התיישבו בה שבע עשרה _____ (ש-פ-ח) שסבלו מ_____ (ב-צ-ר), מרעב וממחלות. במקום שררה אווירה של _____ (ד-כ-א). חלק מן ה_____ (י-ש-ב) החליטו לנטוש את המקום, ורק שלוש משפחות נותרו בגיא אוני. בשנת 1882 החליטה _____ (ק-ב-צ) של שלושים _____ (צ-ע-ר) לעלות לארץ מרומניה. הם רכשו את אדמות גיא אוני ושינו את שם ה_____ (י-ש-ב) לראש פינה. הברון רוטשילד שנחלץ לעזרת ראש פינה, דאג להמשך _____ (ק-י-מ) ובנייתה. ה_____ (י-ש-ב) המשיכה למלא _____ (פ-ק-ד) מרכזי ב_____ (י-ש-ב) בארץ ישראל עד לקום המדינה. בשנים האחרונות החלה _____ (פ-ע-ל) ל_____ (ח-ד-ש) המקום, מתוך _____ (כ-ו-נ) לשחזר את המושבה כדמותה בימיה הראשונים. כיום חלק מ_____ (י-ש-ב) ראש פינה מתפרנסים מתיירות.

נכתב על ידי מחברת הספר.

ב. מיינו את השמות ששיבצתם בקטע במקום המתאים להם בטבלה.

שמות עצם	שמות פעולה

הבעה

מאז תחילתה של התנועה הציונית ועד היום הגיעו לארץ ישראל עולים רבים. כל עלייה הביאה עמה מנהגים, הרגלים ותרבות משל עצמה.

כתבו מאמר בהיקף של עמוד עד עמוד וחצי. במאמרכם פרטו את הקשיים שהעולים החדשים נתקלים בהם, התייחסו להבדלי התרבויות והציעו דרכים שיקלו על העולים את קליטתם בארץ.

תרגיל 4

חלק א - לפניכם שש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

1. הובלה	בלימה	מוביל
2. מרד	המרדה	הורדה
3. מולדת	יולדת	מתלמדת
4. מלוכה	המלכה	הולכה
5. הוספה	ספינה	תוספת
6. מושב	תושב	השבתה

חלק ב - לפניכם קבוצות של מילים (פעלים ושמות).

- א. בכל קבוצה הקיפו את המילה היוצאת דופן מבחינת השורש. כתבו מהו השורש שלה.
 ב. כתבו מהו השורש של שאר המילים.

1. מוליך	מולכת	הליכה	5. מושבה	תשבו	הרוח נושבת
2. ישיבה	נושיב	נשיבה	6. מועיד	יָנַעַד	ימעד
3. מוקד	מתמקד	יָקַדוּ	7. משוּע	ישועה	מושיע
4. ירידה	מוֹרֵד	מוֹרֵד	8. תובלה	תובילו	תבלמו

תרגול נוסף בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם

1. לפניכם תשע קבוצות של שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

א. הובלה	הוצאה	הוספה	מודעה
ב. מוקש	חובש	מוקד	מחבט
ג. ירידה	בחינה	פקידה	ישיבה
ד. שיגעון	מוביל	פקיד	סבל
ה. מושב	מוסד	מוֹרֵד	מופע

שמות בגזרת נל"י/ה
שמות פעולה

אלו חלק מהמשקלים.
בספר "הלשון והטקסט - הספר הממותאם" מופיעים משקלים נוספים
בעמודים 239 - 240.

חריגים/תופעות לשוניות	דוגמאות	המשמעות	המשקל
נְשָׂאָה (ש-ג-י/ה)	פָּנְיָה (פ-נ-י/ה)	ש"פ של קל	קְטִילָה (קְטִיָּה - קטייה)
	מִפְנֵה (פ-נ-י/ה)	ש"פ של קל	מְקַטֵּל (מְקַטֵּה)
הַעֲנוּת (היענות) (ע-נ-י/ה)	הַשְׁנוּת (הישנות) (ש-נ-י/ה)	ש"פ נפעל	הַקְטִילוּת (הקטיות)
הַלְוָאָה (ל-ו-י/ה) (הקטאה) *	הַפְנִיָּה (פ-נ-י/ה) הַלְוִיָּה (ל-ו-י/ה) הַשְׂרָיָה (ש-ר-י/ה)	ש"פ הפעיל	הַקְטִלָּה (הקטיה)
הַסְוָאָה (ס-ו-י/ה)		ש"פ הפעיל	הַקְטִלָּה (הקטאה)
	אַשְׁלִיָּה (ש-ל-י/ה)	ש"פ הפעיל	אַקְטִלָּה (אקטיה)
	פְּצוּי (פיצוי) (פ-צ-י/ה)	ש"פ פיעל	קְטוּל (קטוי)
הַדְמּוּת (ד-מ-י/ה) (היבלעות)	הַתְגַּלּוּת (ג-ל-י/ה)	ש"פ התפעל	הַתְקַטְלוּת (התקטיות)

* הזוגות הלווייה - הלוואה והשרייה - השראה נוצרו מאותו שורש ובאותו משקל בצורות שונות לשם בידול במשמעות.

משקלים אחרים (מסודרים לפי אופי השינוי שחל בהם)

משקלים שבהם מופיעה לה"פ "י"

דוגמאות	המשמעות	המשקל
בְּנָאִי (ב-נ-י/ה), רְמָאִי, חֲזָאִי	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	קְטֵל (קטאי)
גְּלָאִי (ג-ל-י/ה), שְׁנָאִי	כלים / מכשירים	קְטֵל (קטאי)
רְאִוִי (ר-א-י/ה), פְּנוּי, מְנוּי *	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	קְטוּל (קטוי)
שְׁחִינּוּ (שחיון) (ש-ח-י/ה), בְּכָנּוּ (בכיון)	בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	קְטֵלּוּ (קטינו)
בְּזִיּוֹן (ביזיון) (ב-ז-י/ה), הֲרִיּוֹן (היריון)	ש"ע מופשט / מצבים	קְטֵלוֹן (קטיון)
דְּמִיּוֹן (ד-מ-י/ה), פְּרִיּוֹן, שְׂוִיּוֹן	ש"ע מופשט / מצבים	קְטֵלוֹן (קטיון)

* הבחינו בין מנוי (בעל התפקיד) לבין מינוי (שם הפעולה).
לדוגמה: המנוי חידש את המינוי על העיתון.

טיפ: יש לשאול את השאלה: מה הוא עשה?

אם מתקבל פועל עם צליל סָה - לפנינו שם מגזרת נל"י/ה. חזיון - מה הוא עשה? חֲזָה - ת.ז.י/ה

תרגיל 1

נתחו את השמות הבאים לפי שורש ומשמעות. (נתחו את המשקל אם הוא יעזור לכם בהבנת המשמעות)

משמעות	משקל	שורש	משמעות	משקל	שורש
			אשליה .2		
			בילוי .4		
			צוואה .6		
			חזאי .8		
			שנאי .10		
			הרצאה .12		
			רצוי .14		
			אופה .16		
			הידמות .18		
			בנייה .20		
			טעות .22		
1. חיזיון					
3. התעלות					
5. מקלה					
7. מצפה					
9. תקווה					
11. תפנית					
13. גנאי					
15. זכות					
17. דמיון					
19. מטוואה					
21. שגיאה					

• תרגיל 2

1. לפניכם ארבעה שמות: מדרש, מרבית, מברג, מעבדה. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

2. לפניכם שבעה שמות: חזאי, חיזוי, טעות, טעייה, חוזה, רמאי, זכיה. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שמות עצם מופשטים	בעלי מקצוע / תכונה

3. לפניכם שמונה שמות: פדיון, פדות, חיזיון, שטות, ניקיון, דמיון, דמות, פתרון. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

4. לפניכם קבוצת מילים: מומחה, משטח, מלווה, מקווה, מבנה, מרצה, מטוואה. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

מקומות	בעלי מקצוע

5. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. תדמית ב. תסכית ג. תלמיד ד. תבליט

6. לפניכם קבוצת שמות: מתלה, מבער, מנחה, ממחה, מעסה, חקיון.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת מהגזרה.

ב. מיינו בטבלה את השמות המודגשים על פי משמעויותיהם.

ג. כתבו בראש הטבלה את שתי המשמעויות של השמות המודגשים.

7. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

א. מרעה ב. מבנה ג. מכרה ד. מרצה

8. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. פרות ב. טעות ג. גלות ד. חזות

9. לפניכם קבוצת שמות: הידמות, הישנות, התלכדות, תרבות, הישרדות, התגלות.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

ב. מיינו את כל השמות המודגשים לשתי קבוצות על פי הגזרה שאליה הן שייכות.

ג. כתבו בראש הטבלה את שתי הגזרות של השמות המודגשים.

10. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. חזאי ב. חיזיון ג. חזות ד. חיזון (שירת תפילות בניגון)

שמות בגזרת נל"א

- בדרך כלל ה"א" השורשית נחה. לעיתים ה"א" יכולה להיות גם הגויה.

המשמעות	דוגמאות
בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	כְּלָאִי (כ-ל-א), קְנָאִי
ש"פ הפעיל	הַמְצִיָּא (מ-צ-א), הַבְּרָאָה, הַקְרָאָה

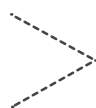
- במשקלים אחדים ה"א" השורשית הופכת ל"י" כאנלוגיה לגזרת נח"ל/י/ה.

בעל תפקיד/מעמד/תכונה	סְמוּי (ס-מ-א), חְבוּי, נְשׁוּי
בעל תפקיד/מקצוע/תכונה	קְרִיין (ק-ר-א)
ש"פ פיעל	בְּטוּי (ביטוי) (ב-ט-א), חיטוי, דיכוי, מילוי

- חשוב להבחין בין שורשי נל"י/ה לבין שורשי נל"א במשקלים שלפניכם:

שימו לב להבחנה זו.

אם מתקבל צליל הָ - השורש מגזרת נל"י/ה.

1. משקל הקטלה: יש להפוך את השם לפועל

אם מתקבל צליל יָא - השורש מגזרת נל"א.

הלוואה ← הלווה - לו-ו-י/ה (נל"י/ה), הסוואה ← הסווה - ס-ו-י/ה (נל"י/ה)
 הכלאה ← הכליא - כ-ל-א (נל"א), הבראה ← הבריא - ב-ר-א (נל"א)

2. משקל קטול: גזרת נל"א - מצוי (מ-צ-א), חבוי (ח-ב-א), סמוי (ס-מ-א), נשוי (נ-ש-א), קרוי (ק-ר-א).
 גזרת נל"י/ה - כל שאר השורשים: בנוי, פנוי, קנוי, שנוי ועוד.

3. משקל קטול: גזרת נל"א - ביטוי (ב-ט-א), חיטוי (ח-ט-א), דיכוי (ד-כ-א), מילוי (מ-ל-א), ריפוי (ר-פ-א).
 גזרת נל"י/ה - כל שאר השורשים: שינוי, פינוי, ריצוי, סיכוי, גילוי ועוד.

תרגיל 1 (להבנת מילים שאינן ברורות אפשר להיעזר במילון שבסוף הפרק)

נתחו את השמות הבאים לפי: שורש ומשמעות. (נתחו את המשקל אם הוא יעזור לכם בהבנת המשמעות)
 הבחינו בין שורשי נל"י/ה לבין שורשי נל"א. **ראו טיפ בעמוד הבא.**

	שורש	משקל	משמעות
1	קיפאון		6 מרפאה
2	גלאי		7 זכות
3	הרשאה		8 בדאי
4	מילוי		9 מלאי
5	גנאי		10 קריין

היעזרו בשאלה - מה הוא עשה? אם קיבלתם פועל המסתיים ב"ה" - נל"י/ה. שתיין < שתי
 אם קיבלתם פועל המסתיים ב"א" - נל"א. כלאי < כלא

משמעות	משקל	שורש		משמעות	משקל	שורש			
			נשוי	16				חיטוי	11
			מרעה	17				כלאי	12
			בנייה	18				המצאה	13
			דיכוי	19				שתיין	14
			קנאי	20				הרפיה	15

• תרגיל 2

1. לפניכם ארבעה שמות: כלאי, רמאי, זכאי, שנאי.

א. מהו השם היוצא דופן מבחינת הגזרה? _____

ב. מהו השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל? _____

2. לפניכם ארבעה שמות: החיאה, הפריה, המראה, הקצאה.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה. (היעזרו בצורת הפועל או בשאלה "מה הוא עשה?")

3. לפניכם קבוצת שמות: נשוי, ראוי, החטאה, קנאי, חזאי, הרשאה, תבנית.

א. מיינו את כל השמות המודגשים לשתי קבוצות על פי הגזרה שאליה הם שייכים.

ב. כתבו בראש הטבלה את שתי הגזרות שלהם.

4. לפניכם ארבעה שמות: תפנית, תגלית, תסכית, תדמית.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

5. לפניכם קבוצת שמות: דיכאון, תרמית, דיכוי, קריין, תקרית, מחאה, מחית.

א. מיינו את כל השמות המודגשים לשתי קבוצות על פי הגזרה שאליה הם שייכים.

ב. כתבו בראש הטבלה את שתי הגזרות שלהם.

6. לפניכם ארבעה שמות: גילוי, שינוי, כיסוי, ביטוי.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

7. לפניכם קבוצת שמות: בנאי, גלאי, קנאי, כלאי, בדאי, גבאי.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

ב. מיינו בטבלה את השמות שברשימה על פי הגזרות שאליהן הם שייכים, וציינו את שם הגזרה.

8. לפניכם ארבעה שמות: הפניה, הרצאה, החטאה, השוואה.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה. (היעזרו בצורת הפועל או בשאלה "מה הוא עשה?")

9. לפניכם קבוצת שמות: הורדה, המצאה, מְקֵלָה, מוקש, שנאי, קטר, מציאה, הלוואה, קלייה.

א. מיינו בטבלה את השמות לשתי קבוצות: לשמות עצם ולשמות פעולה.

שמות עצם	שמות פעולה

ב. מה המשותף לכל שמות העצם שצייתם בסעיף א מבחינת המשמעות?

• תרגיל 3

קראו את הקטע.

... שרף אלת המסטיק מקובל ביותר הן ברפואה הקדמונית והן ברפואה הטבעית כסם ממריץ, מחטא ומחזק. רשימת השימושים בסם זה ארוכה: חיזוק החניכיים, שטיפת הפה, ריפוי התכווצויות של שרירים, טיפול במחלות עור ועוד ועוד...

מתוך "פרחים, סגולות ואגדות", אמוץ דפני, 1991

א. העתיקו מן הקטע את שמות הפעולה.

ב. העתיקו מן הקטע את המילים המשמשות שמות תואר.

ג. מבין שמות הפעולה שצייתם בסעיף א, איזה שם יוצא דופן מבחינת הגזרה?

חלק ג - לפניכם משפטים המכילים מילים מודגשות (פעלים ושמות).
א. בכל משפט הקיפו את המילה היוצאת דופן מבחינת השורש. כתבו מהו השורש שלה.
ב. כתבו מהו השורש של שאר המילים.

1. איני **משלים** עם הדברים שנאמרו. אני חושב שזו **אשליה** שהמנהיגים **משלים** אותנו באמצעותה.
2. המפקד נתן לחייליו ה**וראה** המציגה נקודת **ראות** חדשה על הדברים.
ראיה זו היא קו מחשבה חדש באימוני הצבא.
3. לצורך **רפוי** מכאוביו פנה החולה אל **מרפא** חלופי (אלטרנטיבי).
המרפא ציווה עליו לבצע תרגילי **הרפיה** מדי יום ביומו.
4. בשיעור חינוך גופני **הקשיתו** התלמידים את גבם.
חלקם **התקשו** לעשות זאת וטענו כי התרגילים **מקשים** עליהם.
5. באין **מוצא** אחר, ניאלץ לצמצם את ה**הוצאות** ולרכוש רק מוצרים במחירי **מציאה**.

תרגול נוסף בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם

1. לפניכם חמש קבוצות של שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות.

א. אפייה,	ביטוי,	פנייה,	גבינה
ב. רופא,	מורה,	בוחן,	מוקש
ג. שחיין,	דגלן,	דרגש,	מתאגרף
ד. יתרון,	דמיון,	שוויון,	מדרון
ה. המצאה,	מזמרה,	מגרפה,	מבחנה

2. לפניכם ארבעה שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שמשמעות המשקל שלו זהה.

- א. רמאי שם נוסף: _____
- ב. השריה שם נוסף: _____
- ג. שחיין שם נוסף: _____
- ד. דמיון שם נוסף: _____

תרגיל 1

נתחו את השמות הבאים לפי שורש ומשמעות.

משמעות	שורש	משמעות	שורש
		2. הַבְּזֵק	
1. התפארות		4. בהלה	
3. מצנח		6. העברה	
5. פרש		8. צרעת	
7. חירש		10. מערוך	
9. נחמד		12. מרחק	
11. מערכת		14. מחלקה	
13. מחסן		16. ריאיון	
15. פירוק		18. גירוי	
17. מפקח		20. אירוע	
19. קדחת			

• תרגיל 2

1. גירוי העצבים גרם לתחושה מוזרה. _____
הוסיפו ליד השם גירוי שם אחר שמשמעות המשקל שלו זהה.
2. לפניכם חמישה שמות: פירון, ביזיון, פתרון, היריון, תקווה.
א. מהו השם היוצא דופן מבחינת הגזרה? _____
ב. מהו השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל? _____
3. לפניכם קבוצת שמות: מחנה, מעקה, מרצה, מתלה, מנקה, מבנה.
מיינו בטבלה את השמות שברשימה על פי המשמעות של המשקל, וציינו בראש כל טור את המשמעות.

4. לפניכם ארבעה שמות: היענות, היערכות, הישנות, התארכות.
מיינו את השמות שברשימה על פי הגזרה, וציינו את הגזרה.
הגזרה: _____ השמות: _____
הגזרה: _____ השמות: _____

• תרגיל 3 לדג. מופיע בסגנון 3.

לפניכם קטע שחטרים בו שמות.

א. קראו אותו, וכתבו בכל מקום ריק את השם המתאים, על פי השורש שבסוגריים. אין צורך לנקד.

דוגמה: תגלית (ג-ל-י/ה) זו שיפרה את איכות החיים של רבים.

"מדינת היהודים"

בשנת 1896 הוצג בחלון הראווה של חנות קטנה בווינה ספר דק וצהבהב בכריכה רכה - "מדינת היהודים". בספר זה מציג בנימין זאב הרצל בצורה תמציתית ומעשית את _____ (ב-ע-י/ה) היהודים ומציע _____ (פ-ת-ר) חדשני ומהפכני - _____ (ח-ז-י/ה) על מדינה ליהודים. הספר מתאר בפרטי פרטים כיצד רואה הרצל ב _____ (ח-ז-י/ה) את מדינת היהודים. הוא מקיף את כל _____ (ת-ח-מ) החיים: _____ (ח-ב-ר) ו _____ (ע-ב-ד), תעשייה ו _____ (י-ש-ב), _____ (ש-ט-ר) וחוקה, צבא, דגל, _____ (ר-ב-י/ה), שפה, דת ועוד. את _____ (ה-ל-כ) הכתיבה הקדחתני של הספר תיאר הרצל באחד מן הפתקים שהשאיר אחריו, ובו הוא מעיד כי הספר נכתב "בהליכה, ב _____ (ע-מ-ד), בשכיבה. ברחוב ובשעת ה _____ (א-כ-ל) ועל משכבי בלילה".

"מאה מושגים שלי - ציונות", יפעת שרעבי, 2005

ב. לפניכם חמישה שמות מתוך הקטע: הליכה, עמידה, תרבות, שכיבה, אכילה. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

תרגול נוסף בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם לבצע

1. לפניכם קבוצות של שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

א. זָבֵן,	פרש,	חירש,	נהג	ו. מועד,	רוקחת,	אורג,	דובר
ב. תיאור,	כתבה,	בקשה,	התמחות	ז. העצמה,	הליכה,	גלידה,	הסתערות
ג. צרבת,	שעלת,	צהבת,	דיילת	ח. מעקה,	מתלה,	מבער,	מסגר
ד. משרת,	מְתָאם,	מקרר,	מנהל	ט. מהפכה,	מחרשה,	מברגה,	מגרפה
ה. גירוי,	אימוץ,	ביגוד,	גירוש	י. ממציא,	מנהיג,	מכשיר,	חרט

2. לפניכם שלושה שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שמשמעות המשקל שלו זהה.

א. מחסן שם נוסף: _____

ב. מאפרה שם נוסף: _____

ג. משגיח שם נוסף: _____

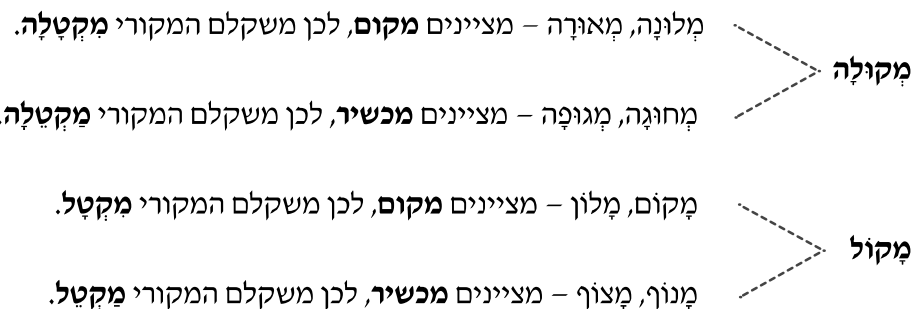
שמות בגזרת נע"ו

המשקל	המשמעות	דוגמאות
קְטִילָה (קִילָה)	ש"פ של קל	קִימָה (ק-ו-מ), רִיצָה, שִׁירָה (ש-י-ר)
מְקַטֵּל	ש"פ קל	מְרוֹץ
הַקְטֵלָה (הִקְלָה)	ש"פ הפעיל	הִכְנֶה, הִבְנֶה, הִפְצֶה, הִעָרָה
הַתְקַטְלוּת (הַתְקוּלְלוּת)	ש"פ התפעל	הַתְרוֹמְמוּת, הַתְעוֹרְרוּת
מְקַטֵּל/מְקַטֵּל (מְקוּל)	מקום	מְכוּן, מְלוּן, מְעוּן
מְקַטֵּל (מְקוּל)	כלים / מכשירים	מְטוּס, מְנוּף, מְצוּף
מְקַטֵּלָה (מְקוּלָה)	מקום	מְלוּנָה, מְאוּרָה, מְצוּדָה
מְקַטֵּלָה (מְקוּלָה)	כלים / מכשירים	מְגוּפָה, מְחוּגָה, מְכוּלָה
מְקַטֵּל/מְקַטֵּל (מְקָל)	מקום	מְצָד (צ-ו-ד, המשמעות: מבצר)
מְקַטֵּל (מְקָל)	כלים ומכשירים	מְכָל
מְקַטֵּלָה (מְקִילָה)	ש"ע מופשט	מְדִינָה, מְרִיבָה, מְשִׁימָה (ש-י-מ)
תְּקַטֵּלָה (תְּקוּלָה)	ש"ע מופשט	תְּנַפְצָה, תְּאוּרָה, תְּנוּפָה
נְקַטֵּל (נְקוּל)	בעל תכונה (בינוני נפעל)	נְבוּךְ, נְפוּץ, נְאוּר, נְדוּן
מְקַטֵּיל (מְקִיל)	בעל מקצוע (בינוני הפעיל)	מְפִיק
מְקַטֵּל (מְקוּלָל)	בעל תכונה/מקצוע (בינוני פיעל)	מְעוֹרֵר, מְשׁוֹרֵר (ש-י-ר)
קלות	ש"ע מופשט	עֲדוּת*

* אפשרי גם בסיס + צורן סופי - עַד + וַת.

הערות:

1. משקלים שונים מקבלים בגזרה זו צורה זהה. כדי לדעת מהו המשקל המקורי יש לבדוק את משמעות המילה, ולפי המשמעות מחליטים מהו המשקל המקורי.

משמעות	משקל	שורש		משמעות	משקל	שורש	לדג
			14. מדינה				13. מכולה
			16. משורר				15. מפיק
			18. מנוף				17. הצפה
			20. מאורה				19. משימה

• תרגיל 2 לבצע

- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מבוא ב. מחוג ג. מבוך ד. מדור
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מטוס ב. מנוע ג. מכון ד. משוט
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מלונה ב. מחוגה ג. מגופה ד. מכולה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. שירה ב. הפצה ג. התעודדות ד. מעון
- איזה שם מבין השמות הבאים אינו שם פעולה של הפעיל?
 א. התכוננות ב. הערה ג. הכוונה ד. הכנה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.
 א. הבנה ב. התבוננות ג. בנייה ד. בינה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מצוף ב. מחשב ג. מוצא ד. מתלה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מגרש ב. מלון ג. מטוס ד. מבנה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.
 א. מריצה ב. מניפה ג. מגרפה ד. מריבה
- הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.
 א. תרומה ב. תנופה ג. תבונה ד. תפורה

תרגיל 4

חלק א - לפניכם קבוצות של שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

1. כינוי	תכונה	הכנה
2. מנוף	תנופה	ניפוי
3. מצוף	ציפוי	הצפה
4. מילוי	התמלאות	(ברית) מילה
5. מכל	כליה	כיליון
6. תרבית	מריבה	רבייה
7. נסורת	ניסור	הסרה
8. תבונה	בנייה	הבנה
9. הצפה	צפייה	ציפוי
10. הפצה	תפוצה	פיצוי

חלק ב - לפניכם קבוצות של מילים (פעלים ושמות).

א. בכל קבוצה הקיפו את המילה היוצאת דופן מבחינת השורש. כתבו מהו השורש שלה.

ב. כתבו מהו השורש של שאר המילים.

1. לשים	מְשִׁימָה	נְשִׁימָה
2. נְסוּי	יְנָסוּ	מְנוּסָה
3. לְהִתְנַגֵּב	תְּגוּבָה	נִגַּב
4. מְרִיצָה	מְרַצָּה	יְרוּצוּ
5. הִרְבּוּ	רָבוּ	מְרִיבָה
6. נְתִינָה	נְתַנּוּ	הִתְנַיָּה
7. מוֹשְׁבָה	שָׁבוּ	הִשְׁבָּה
8. תְּבוּסָה	מוֹבְסִים	בְּסוּס
9. מְבוּכָה	בוֹכִים	בְּכָה
10. הוֹשֵׁב	תְּשׁוּבָה	לְהִשִּׁיב

גזירה קווית - בסיס + צורן סופי

תרגיל 1 שימו לב, בכל תרגיל מופיעות משמעותות הצורניים.

לפניכם המשמעותות השונות של הצורן הסופי (הסיומת) □יה:

- 1 - מקום, 2 - פריטי מזון (קטנים), 3 - אוסף, 4 - פריטי לבוש, 5 - אביזרים / כלים.
 ציינו מהי משמעות הסיומת מתחת כל מילה (יש לציין את המשמעות או את מספרה). ראו דוגמה.

1 מסגרייה / 1 מקום	2 חנוכייה	3 גלידרייה	4 כרטיסייה	5 כתפייה
6 ספרייה	7 סבונייה	8 עשבייה	9 נקניקיה	10 מטרייה
11 מעדנייה	12 לחמנייה	13 רביעייה	14 עירייה	15 מצחייה

תרגיל 2

לפניכם המשמעותות השונות של הצורן הסופי (הסיומת) □ון:

- 1 - כתבי עת, 2 - הקטנה, 3 - אוסף, 4 - תור וסדר, 5 - כלים.
 ציינו מהי משמעות הסיומת מתחת כל מילה (יש לציין את המשמעות או את מספרה). ראו דוגמה.

1 שבועון / 1 כתבי עת	2 דגלון	3 ניבון	4 ראשון	5 ספלון
6 שעון	7 חידון	8 שאלון	9 יומון	10 אחרון
11 אווירון	12 מקומון	13 ילדון	14 מקלון	15 סביבון
16 ירחון	17 טפשון	18 עיתון	19 גגון	20 חיצון

תרגיל 3

לפניכם המשמעותות השונות של הצורן הסופי (הסיומת) □ית:

- 1 - פריטי לבוש, 2 - כלים/מכשירים, 3 - ציון אופן הפעולה, 4 - כלי תחבורה, 5 - הקטנה, 6 - שפות.
 ציינו מהי משמעות הסיומת מתחת כל מילה (יש לציין את המשמעות או את מספרה).

1 רומנית	2 דיבורית	3 חללית	4 קרונית	5 ירכית
6 קערית	7 אישית	8 עברית	9 לשונית	10 מפית
11 אוזנית	12 טיולית	13 טלפונית	14 אימונית	15 רשמית

תרגיל 4

לפניכם המשמעותות השונות של הצורן הסופי (הסיומת) □ות:

- 1 - שם עצם מופשט / הפשטה, 2 - מקצוע, 3 - תכונה.
 ציינו מהי משמעות הסיומת מתחת כל מילה (יש לציין את המשמעות או את מספרה).

1 בגרות	2 מלונאות	3 רצינות	4 נדיבות	5 כמות
6 איכות	7 אלימות	8 ימאות	9 סובלנות	10 מזכירות
11 ישות	12 מלצרות	13 אנושות	14 רגישות	15 שליחות

תרגיל 5

נתחו כל מילה לבסיס + צורן סופי וציינו מהי משמעות הצורן הסופי.
(בחלק מן המילים לצורן הסופי אין משמעות מיוחדת)

המשמעות	הצורן	הבסיס	המילה	המשמעות	הצורן	הבסיס	המילה
			13 שמשייה				1 אווזייה
			14 קלדנות				2 אבנית
			15 סנדלר				3 יומון
			16 פנימייה				4 ספלון
			17 אישון				5 כוכבית
			18 חצאית				6 קרונית
			19 מפוחית				7 סוכרייה
			20 יהלומן				8 ילדון
			21 פחדנות				9 ירקן
			22 גרמנית				10 עגבנייה
			23 רפתן				11 דוגית
			24 מלחייה				12 קלסטרון

תרגיל 6

חלק א - בחרו במילה היוצאת דופן מבחינת משמעות הסיומת. נמקו את תשובתכם.

משמעות השאר	משמעותו	יוצא הדופן				
			ד. פעוטון	ג. סרטון	ב. בקבוקון	א. גביעון
			ד. כריכייה	ג. כנסייה	ב. מאפייה	א. חמישייה
			ד. מיידיית	ג. דלגית	ב. דיבורית	א. זימונית
			ד. נקניקייה	ג. מצייה	ב. מתנייה	א. לחמנייה
			ד. שריונית	ג. משאית	ב. חלילית	א. מכלית
			ד. בקבוקון	ג. סביבון	ב. אוורון	א. משיבון
			ד. רשמית	ג. יפנית	ב. לועזית	א. איטלקית
			ד. מילון	ג. תקליטון	ב. תקנון	א. תשובון

חלק ב - לפניכם קבוצות של משפטים, ובהם מילים מודגשות בעלות סיומת זהה.

א. ציינו את משמעות הסיומת בכל אחת מן המילים המודגשות.

ב. בכל קבוצה הקיפו את מספרם של המשפטים שכל המילים המודגשות בהם הן בעלות אותה משמעות.

(א) 1. על שולחן האוכל בפנימייה מונחת מלחיה. לחניכים הוגשה בתום הארוחה עוגיה שנאפתה במאפייה.

2. ביום קר אני נוהג ללבוש גופייה, על החולצה ללבוש מתנייה, וכן אני מתכסה בשכמייה.

3. אני אוהב ללכת לפריכיה, שם נכרכים הספרים. אחרי כריכתם הם נשלחים לחנות ולספרייה.

(ב) 1. משום שאדם זה מגלה סובלנות וסבלנות כלפי הסובבים אותו, הציעו לו לצאת לשליחות בחור"ל.

2. צריך לשמור על איכות החיים, על הבטיחות ועל בריאות הילדים במשך כל שעות היום.

3. העוסקים בטבחות צריכים להימנע מבזבזנות בחומרי הגלם.

(ג) 1. האנשים גרים במגורונים (מגורון) ובצריפונים (צריפון), שבהם יש שלושה חדרונים (חדרון) ומטבחון.

2. לשם כתיבת המאמר ברחון נעזר הסופר במלון ובניבון.

3. במחירון של החנות מופיעים מחיריהם של הארנבון, הדבון והסביבון שקניתי לילדיי.

תרגיל 7 לדלג

קראו את הטקסט הקצר שלפניכם וענו על המשימות שאחריו.

האקדמיה ללשון העברית קבעה את המילה **מסרון** כחלופה העברית ל-SMS (ראשי תיבות שפירושה short message service). לצד המילה "מסרון" הוחלט לקבוע פועל מיוחד לשליחת מסרון: **מסרר**. הפועל **מסרר** נוצר על ידי הכפלת אות השורש האחרונה, בדומה לפעלים **צחקק**, **לחשש**.

(על פי המיזם: "אמצו מילה" באתר האקדמיה ללשון העברית)

1. מהי דרך התצורה של המילה **מסרון**? מהי המשמעות המובעת בדרך תצורה זו?

2. מהי המשמעות המובעת בפועל **מסרר**? היעזרו בדוגמאות המובאות בטקסט שקראתם.

3. האם קיימת הלימה בין המשמעויות של שתי המילים? נמקו את תשובתכם.

הבחנה בין גזירה מסורגת (שורש + משקל) לגזירה קווית (בסיס + צורן סופי)

לדוגמה:

שם	השמטת הסופית	שורש + משקל	בסיס + צורן סופי
קניין	קנה - פועל	✓	
פרוון	פרוה - שם		✓

הבחנה בין צורן גזירה לצורן נטייה

צורן גזירה: במערכת השם צורני הגזירה הם השורש והתבניות (משקלי השם).

צורן נטייה: במערכת השם צורני הנטייה הם צורני ריבוי, צורני נקבה, כינויי שייכות וצורן הסמיכות.

תרגיל 8

ציינו ליד כל אחד מן השמות שלפניכם את דרך התצורה שלו:

א. בסיס + צורן סופי (גזירה קווית) **ב.** שורש + משקל (קטלן/קטלן) (גזירה מסורגת). (יש לציין ליד המילה רק את האות)

1	יהלומן	2	בדרן	3	קשקשן	4	מזרחן	5	תמלילן
6	שקדן	7	צ'לן	8	מקצוען	9	תקליטן	10	יבואן
11	עקשן	12	הרפתקן	13	פסנתרן	14	גנדרן	15	פרדסן
16	מהפכן	17	רכלן	18	קמצן	19	קוון	20	פטפטן

תרגיל 9

ציינו ליד כל אחד מן השמות שלפניכם את דרך התצורה שלו:

א. בסיס + צורן סופי (גזירה קווית) **ב.** שורש + משקל (קטאי) (גזירה מסורגת). (יש לציין ליד המילה רק את האות)

1	ימאי	2	קנאי	3	בנאי	4	חקלאי	5	עיתונאי
6	רמאי	7	חזאי	8	משכונאי	9	גבאי	10	כלאי
11	יומנאי	12	חשמלאי	13	זכאי	14	טכנאי	15	בנקאי
16	חנאי	17	מילונאי	18	פרסומאי	19	כבאי	20	מדינאי

• תרגיל 10

לפניכם קבוצת משפטים המכילים שמות מודגשים המסתיימים ב-□. ית. מיינו אותם על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

1. במפגש העמיתים (עמית) הומלץ לי על ספר מעניין.

2. בחורף אנו באים לשיעורי ההתעמלות לבושים באימונית.

3. תפנית חשובה חלה במשא ומתן.

4. הפקיד פסק לקונית שהבקשה נדחת.

5. המדענים עומדים לפני תגלית חשובה בתחום הרפואה.

7. הוריי קנו לי לקראת סיום בית הספר ירכית מיוחדת.

8. הם שוחחו טלפונית כדי לתאם את הפגישה.

9. רכשתי אוזנית חדשה.

10. שיחה אישית עדיפה במקרה של בעיה.

• תרגיל 11

• א. לפניכם כמה כותרות מהעיתונים. בכל אחת מהכותרות מודגש שם אחד או יותר.

30.12.2000, "מעריב"	• מיתון במשק - פריחה בבורסה
22.12.1999, "ידיעות אחרונות"	• ירידה של 14% במספר הרוגי תאונות דרכים
20.12.2000, "ידיעות אחרונות"	• סיכוי לשחרור יונתן פולארד
21.12.1999, "ידיעות אחרונות"	• ביטול שידורים, השבתת צילומים
18.2.2000, "מעריב"	• התנגדות בכנסת להסרת חסינותו של ח"כ ליברמן
30.12.2000, "ידיעות אחרונות"	• עיצומים בבזק, בשיאה של היערכות נגד באג 2000
13.11.1997, "ידיעות אחרונות"	• עלייה בנוזקי שמיעה אצל בני נוער
10.3.2010, "הארץ"	• רכבת ישראל - ליקויים שמצא מבקר המדינה

I. לכל השמות אותה דרך תצורה. מהי? _____

II. שם אחד יוצא דופן מבחינת המשמעות. מהו? _____ מדוע? _____

III. לפניכם שישה שמות שדרך תצורתם היא בסיס + צורן סופי (בסיס + סיומת).

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות של צורן הגזירה הסופי.

קערית, ספלון, ילדון, כפית, ניבון, דגלון

• ב. לפניכם שלוש כותרות מהעיתונים. בכל אחת מהכותרות מודגש שם אחד.

• חשש מאלימות במועדוני הלילה "מעריב", 13.12.1999

• התערבות בוטה במו"מ "מעריב", 16.2.2000

• בגרות במתמטיקה - הבגרות המפחידה ביותר "ידיעות אחרונות", 20.5.2010

I. שם אחד יוצא דופן מבחינת דרך התצורה. מהו? _____ מדוע? _____

II. לפניכם ארבעה שמות שדרך תצורתם היא שורש ומשקל.

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

ביטחון, שיגעון, חזון, כשרון

תרגיל 12

חלק א

מיינו את השמות לשתי דרכי תצורה:

א. בסיס + צורן סופי (גזירה קווית) ב. שורש + משקל (גזירה מסורגת) (ליד כל שם ציינו את האות המתאימה)

1. ספרן	2. שמרן	3. מוזיקאי	4. תחתית	5. מילון
6. צ'לן	7. תקליטון	8. קוון	9. משאית	10. אספן
11. כתבן	12. מחשב	13. מחשבון	14. דקלום	15. שקופית
16. ימאי	17. ספרות	18. שקף	19. מברג	20. מחצלת
21. צמחייה	22. צייר	23. טכנאי	24. דוגית	25. קערית
26. חידון	27. שעון	28. מועדון	29. מדינאי	30. מפית

• חלק ב

לפניכם זוגות של משפטים, ובכל משפט שם אחד מודגש. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה המופיעה לאחר המשפטים.

1. א. הסייר יצא לתור את השטח.
ב. אחי התגייס לסיירת מובחרת.
2. א. מכבי האש עלו על הכבאית ונסעו למקום השריפה.
ב. חברי הצטרף למכבי האש בתפקיד של כבאי.
3. א. בטייסת מטוסי הקרב התארגנו לקראת המשימה.
ב. אחי ואני הטסנו את הטיסון שלנו לגובה רב.
4. א. בכל אחד ממשחקי הכדורגל מצוי קוון.
ב. הכוון כיוון את קצה התותח אל המטרה.

שורש + משקל	בסיס + צורן סופי

• תרגיל 13

1. לפניכם קבוצה של שמות מודגשים: הונאה, הברחה קלייה, עירייה, היענות, בוגדנות, עלון, מלון. מיינו אותם על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

2. השם מחלף מציין -

- א. מקום ב. מכשיר ג. שם פעולה ד. בעל תפקיד

3. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

- א. כמות ב. פדות ג. איכות ד. מהות

4. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות הצורן הסופי.

א. מילון ב. סביבון ג. שאלון ד. חניון

5. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. מזון ב. מנוף ג. ממון ד. מבוך

6. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. מוכר ב. מוקש ג. מוֹרֵד ד. מודה

7. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות המשקל.

א. מברג ב. מלכודת ג. מחסן ד. מתלה

8. לפניכם קבוצה של שמות: **חזאי, חיזוי, טכנאי, חזייה, ימאי, ימאות, חיזיון, מחזה, התחזות.**

א. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי

ב. מבין השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל, ציינו את השמות שהם שמות פעולה.

9. לפניכם רשימה של שמות: **פדיון, היריון, זיכרון, פדות, שוויון.**

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

10. לפניכם קבוצה של שמות: **מפית, מונית, ידית, תסכית, שקית, תכלית, תפנית, מפרשית, תחתית.**

א. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי

ב. מבין השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

ג. את השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי מיינו לשלוש קבוצות על פי משמעות צורן הסופי.

11. לפניכם שתי קבוצות של שמות. הקיפו בכל קבוצה את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

א. בינוי סיכוי חיטוי רישוי
ב. פדות זכות עדות גלות

12. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

מגבית, מונית, תבנית, תלמיד

13. לפניכם קבוצת שמות: שגיא, פנייה, עלייה, תהייה, ספרייה, תמיהה.

א. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

ב. לפניכם קבוצת שמות: סוכרייה, כרטיסייה, עירייה, אוגדן, תיקייה.

לכל השמות אותה דרך תצורה. מהי? _____

14. לפניכם קבוצת שמות: שלמות, שטות, לחות, גלות, טעות, ישות.

א. מיינו את כל השמות על פי דרך תצורתם. ציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

ב. לפניכם קבוצה נוספת של שמות: אירוע, איכות, מהות, דיבור, פירוט, כמות, שירות.

שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי

15. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

תדמית, תסכית, תלמיד, תבליט

16. על המפתן ישבה ילדה קטנה והביטה למרום. אחיה היה באותו זמן במחנה של תנועת הנוער. מטרת

המחנה הייתה מבצע לניקיון חופי הים. הוא יצא לדרכו מהמסוף של הרכבת ליד המרכז העירוני.

א. לכל השמות אותה דרך תצורה. מהי? _____

ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

ג. לפניכם ארבעה שמות שדרך התצורה שלהם היא בסיס + צורן סופי (בסיס + סיומת).

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות של צורן הגזירה הסופי.

ימאות, מלונאות, מזכירות, סובלנות

• תרגיל 6

1. לפניכם שלושה שמות: **חזאי**, **שנאי**, **ימאי**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.
2. לפניכם שלושה שמות: **נשוי**, **מעסה**, **מתגושש**.
מהי דרך התצורה המשותפת לכל השמות? _____
3. לפניכם ארבעה שמות: **דמיון**, **צימאון**, **פתרון**, **תיאבון**.
מהי המשמעות המשותפת לכל השמות? _____
4. לפניכם ארבעה שמות: **קופאי**, **חקלאי**, **יומנאי**, **כלאי**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.
5. לפניכם ארבעה שמות: **בדאי**, **הגאי**, **חואאי**, **חזאי**.
מיינו את השמות לשתי דרכי תצורה: (1) שורש ומשקל: _____
(2) בסיס וצורן סופי: _____
6. לפניכם ארבעה שמות: **קשקשן**, **ותרן**, **חטטן**, **סלחן**.
א. מהי דרך התצורה המשותפת לכל השמות? _____
ב. מהו השם היוצא דופן מבחינת הגזרה? _____
7. לפניכם שלושה משפטים, ובהם שמות מודגשים:
(1) השתמשתי באצבעון כדי לא להידקר מהמחט.
(2) קראתי במקומו ידיעה מעניינת.
(3) נסעתי בטרקטורון בשדה הפתוח.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות הצורן הסופי.
8. לפניכם ארבעה שמות: **תאורן**, **תקליטן**, **רקדן**, **רפתן**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.
9. לפניכם ארבעה שמות: **סולן**, **פסנתרן**, **רגשן**, **גנן**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.
10. לפניכם ארבעה שמות: **נדבן**, **עלייה**, **כפייה**, **מלחייה**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

• תרגיל 7

1. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

שבתון חידלון אחרון סביבון

2. לפניכם קבוצה של שמות:

משאית, תפנית, תבליט, קשית, רכבת, רכבל, צנרת, זמר, עלון, חשמלאי, שופרסל
שבצו כל אחד מן השמות במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי	הלחם
		אינו נכלל: רכבל, שופרסל

3. בכל אחת מן השורות שלפניכם הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות הסימות.

(1) מידעון ידיעון אווירון רבעון

(2) חללית משאית חצאית מונית

(3) מלכות פקידות עצלות גאוותנות

(4) מאפייה מצחייה מתנייה גופייה

(5) עקרונית שדכנית עצלנית קטלנית

הסבר לסעיף 4.

סימות פאי - בעל מקצוע

סימות פאי - שם תואר

4. א. לפניכם שלוש מילים: חֶשְׁבֹּן, חֶשְׁבֹּנָאִי, חֶשְׁבֹּנָאוֹת.

I. ציינו את דרך התצורה של כל אחת מן המילים.

II. ציינו את משמעות המשקל או הצורן הסופי בכל אחת מן המילים.

ב. לפניכם משפט:

פניתי אל _____ המשרד כדי לברר את המצב ה_____ של היחידה שאני עובד בה.

שבצו את המילים חֶשְׁבֹּנָאִי ו- חֶשְׁבֹּנָאוֹת במקומות המתאימים. נמקו את בחירתכם.

5. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

נסענו בטיולית לאיזור של מפלי מים רבים. כאשר הגענו אל המפל, טיפסנו על מגדל גבוה כדי לראות את מקום הנפילה של המים. המראה היה מרהיב. נשאנו תפילת הודיה לאחר שיצאנו בשלום

מהמקום, כי חששנו מאוד שתהיה במקום התמוטטות של סלעים. זה היה אירוע חווייתי.

מבין השמות המודגשים העתיקו -

א. את השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל.

ב. את השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי.

ג. מבין השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל, איזה שם אינו שם פעולה.

6. לפניכם ארבעה שמות המשמשים לציון אותו בעל תפקיד: **טלפונאי**, **טלפוניסט**, **טלפן**, **מרכזן**.
הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

תרגיל 8

קראו את הקטע שלפניכם וענו על השאלות שאחריו.

עובד הכוורת נקרא בשם **כוורן**. העוסקים במקצוע זה לא אהבו את השם, ולכן הם הציעו את השם **דבוראי** במקומו. שם זה התקבל על ידי העובדים בהתלהבות.
א. מדוע, לדעתכם, לא אהבו עובדי הכוורות את השם **כוורן**? מהו ההסבר הסמנטי להתנגדותם?
ב. ציינו את דרך התצורה של השמות **כוורן** ו-**דבוראי**.

• תרגיל 9

קראו את הטקסט שלפניכם וענו על השאלות שאחריו.

פעילויות לקראת חנוכה

על לוח המודעות תלתה הגנת את הפעולות המיוחדות שיבצעו הילדים לקראת חג החנוכה.

- הכנת **סביבון** תלת-ממד

- הכנת **תשבצון** הקשור לחג

- בניית **חנוכייה** מיוחדת

- הכנת **סופגנייה** ואפייתה

- תיאטרון **מוזיקלי** בהפעלת הבובנאית זהבה

א. לכל השמות המודגשים אותה דרך תצורה. מהי? _____

ב. העתיקו מן הקטע כולו את כל שמות הפעולה שבטקסט. _____

• תרגיל 10

קראו את הקטע שלפניכם הלקוח מ"מגילת העצמאות" וענו על השאלות שאחריו.

"בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית".

א. לפניכם שמות מתוך הקטע: דמות, יהודי, תרבות, רוחני, מדיני, תקווה, נצחי

מיינו אותם לשתי קבוצות על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

ב. לכל אחת משתי דרכי התצורה הוסיפו שם אחר שדרך תצורתו **זהה**.

תרגול מסכם

תרגיל 1

קראו את הטקסט שלפניכם וענו על השאלות שאחרינו.

שני רעיונות מרכזיים עומדים בבסיסה של הדמוקרטיה. ההומניזם שהוא השקפת עולם המעמידה את האדם ואת זכויותיו במרכז, והפלורליזם שהוא השקפת עולם המכירה בקיומן של דעות שונות של ארגונים שונים או של קבוצות שונות בכל תחומי החיים. רעיונות אלו הם רעיונות אוניברסליים כלל עולמיים התקפים לגבי כל מדינה דמוקרטית.

"מאה מושגים שלי - דמוקרטיה", קורן נשר שרעבי, 2005

1. בטקסט מופיעות ארבע מילים לועזיות. ציינו אותן. _____
2. א. באילו מן המילים בולט היסוד הלועזי?
ב. באילו מן המילים יש הסגלה (התאמה) לעברית?
3. בחרו אחת מבין ארבע המילים וכתבו קטע קצר שיבהיר את המונח. **3. לדלג**

• תרגיל 2

1. השמות **חִידָק, עֲרָפִיחַ, תַּפּוּזִינָה** נוצרו כולם באותה דרך תצורה. מהי? **לדלג** _____
2. השמות **מַחְטָט, מַכְ"ם, סַמְל, חַבְ"ד** נוצרו כולם באותה דרך תצורה. מהי? **לדלג** _____
3. לפניכם השמות: **חיצון, דמיון, עיפרון, מחיקון**.
 - א. העתיקו את השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל. _____
 - ב. העתיקו את השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורתן גזירה סופי. _____
4. המילים **הרמוניה, דואט, מיוזיקל, סירנה** נוצרו באותה דרך תצורה. מהי? _____
5. לפניכם שמות. ציינו ליד כל שם את דרך התצורה שלו והוסיפו שם אחר שדרך תצורתו זהה.
 - (1) **פספורט** דרך התצורה: _____ שם נוסף: _____
 - (2) **דרכון** דרך התצורה: _____ שם נוסף: _____
 - (3) **קליניקה** דרך התצורה: _____ שם נוסף: _____
 - (4) **מרפאה** דרך התצורה: _____ שם נוסף: _____

לדלג על 8-9.

8. לפניכם חמישה שמות: לוטומט, רשמקול, מדאור, דחפור, להביור.

- א. לכל השמות אותה דרך תצורה. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

9. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

- (1) וישר, בוטיק, גרפיקה, טלמסר
(2) שוקולית, עדיליון, הליכון, פומלית
(3) דרמה, מצפור, דרגנוע, סלקל

10. לפניכם ארבעה משפטים ובהם שמות מודגשים.

- (1) קנייתי במעדנייה כיבוד למסיבה.
(2) עזבנו את היבשה והפלגנו למרחבי הים.
(3) בטיול נכנסנו למערה חשוכה.
(4) השועל נמלט מן הצייד וברח אל המאורה.
א. לכל השמות משמעות משותפת. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

11. לפניכם קבוצת שמות: מוזיקאי, קומפוזיטור, לולן, תכשיטן, שקמיסט, יערן, יצואן.

- א. לכל השמות משמעות משותפת. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

12. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

במשדד שלנו משתמשים בטכנולוגיה מתקדמת. למרות זאת הצליחו האקרים לשתול דרך המרשתת וירוס קטלני. לפיכך הזמנו טכנאי מחשבים אשר הצליח להציל חלק ניכר מן המידע שהיה שמור במחשב שלנו ושמר אותו על תקליטור.
העתיקו מן הקטע את –
א. השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל.

ב. השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי.

ג. השמות שנוצרו בדרך של הלחם. לדלג

ד. השמות שנוצרו בדרך של שאילה מלועזית.

17. לפניכם שלושה משפטים מתחום המדע ובהם שמות מודגשים.

(1) הטלגרף הומצא על ידי מהנדס שהיה מתומכי המהפכה הצרפתית.

(2) ה"תקליט" הראשון שהומצא על ידי אדיסון הצליח לערוך רישום של תנועת הקול.

(3) הניסיון הראשון לבניית טלגרף חשמלי נעשה לאחר גילוי הסוללה. ויליאם קוק שהיה מכוני

הפך את הטלגרף למכשיר מסחרי.

שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי	הלחם
		לדלג - טלגרף

18. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

(1) חידון, חדגוני, מחירון, מידי **לדלג על (1) ו-(2)**

(2) אלפון, תצפיתן, יומנאי, קרנף

(3) תלמיד, סטודנט, אוניברסיטה, פקולטה

19. לפניכם ארבעה משפטים ובהם שמות מודגשים.

(1) הארכיאולוג ערך שחזור של כלים עתיקים.

(2) אהבתי את המקצב של השיר.

(3) מערכת החינוך מנסה שיטות הוראה חדשות.

(4) המטפס חש תסכול כי הוא לא הצליח להגיע אל הפסגה.

א. לכל השמות המודגשים אותה דרך תצורה. מהי? _____

ב. מתוך השמות המודגשים העתיקו רק את שמות הפעולה. _____

ג. השם ארכיאולוג שונה מן השמות המודגשים שבסעיף א. במה? _____

20. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

ביום טיפוח שנערך בבית ספרנו גזמו התלמידים במזמרה את הענפים הבולטים בגדר, עדרו סביב

העצים במעדר, גרפו במגרפה את השבילים ושתלו באדנית פרחים צבעוניים.

א. לכל השמות משמעות משותפת. מהי? _____

ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

21. לפניכם ארבעה שמות. כתבו ליד כל אחד מהם שם אחר שדרך תצורתו זהה.

(1) תחקירן שם נוסף: _____ (3) נורמה שם נוסף: _____

(2) ראינוע שם נוסף: **לדלג** _____ (4) מסתור שם נוסף: _____

22. לפניכם קבוצת שמות: **ג'ינס, עיצובי, מודל, גזרה, מעצב, דוגמן, סטייל, ז'קט, חדשנות**.
 א. כל השמות משדה סמנטי אחד. מהו? _____
 ב. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורך סופי	שאיילה מלועזית

23. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

לטלויזיה הלימודית **השפעה** עצומה על מערכת החינוך ועל דרך **ההוראה**. משדר בטלויזיה גורם לגירוי, ל**סקרנות** ויכול להקל על התלמיד את **ההבנה** של החומר. **השידור** יכול להמחיש לתלמיד **אירוע היסטורי** או **תהליך ביולוגי**. לעומת זאת יש הטוענים **שלימוד** בדרך זו יכול לגרום ל**פסיביות** ולחוסר **אקטיביות לימודית**.

העתיקו מן הקטע את –

א. השמות שנוצרו בדרך של **שורש ומשקל**.

ב. השמות שנוצרו בדרך של **בסיס וצורך סופי**.

ג. השמות שנוצרו בדרך של **שאיילה מלועזית**.

ד. מבין השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל, ציינו את השמות שהם **שמות פעולה**.

24. לפניכם ארבעה שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת **משמעות הצורך הסופי**.

קוון, סידן, פסנתרן, חשמלאי

25. לפניכם ארבעה שמות: **קטנוע, קרונוע, מנוע, רמזור, מדחן**. **לדלג על 25**.

א. כל השמות שייכים לאותו שדה סמנטי. מהו? _____

ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

26. לפניכם שני שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שדרך **תצורתו זהה**.

(1) כלכלן שם נוסף: _____ (2) אנטנה שם נוסף: _____

27. לפניכם חמישה שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת **משמעות הצורך הסופי**.

עירייה, מעדנייה, שכמייה, גלידרייה, פגייה

28. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

טלמרקטינג הוא שיטה ל**שיווק** ישיר ולמכירות באמצעות **הטלפון**. בשיטה זו מתקשר **מוקדן** לביתם של אנשים ומציעים להם מוצר או **שירות**. מקבלי השיחה עשויים להיבחר באקראי מספר הטלפונים לצורך **איסוף** משוב **סטטיסטי**. חברות רבות נעזרות בשיטה זו לשיווק מוצריהן, ואף **בפוליטיקה** נעזרים בטלמרקטינג לצורך **פרסום**. שבצו כל שם מהשמות המודגשים במקום המתאים לו בטבלה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן סופי	שאיילה מלועזית

29. לפניכם שבעה שמות: **פזמונאי**, **אקדמאי**, **גבאי**, **הנדסאי**, **קלינאי**, **בולאי**, **מדינאי**.

- א. לכל השמות משמעות משותפת. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

30. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

- (1) סימפוניה, מוזיקה, צליל, קלסיקה
(2) קצרת, בלבול, שוער, סוכרזית
(3) מדרחוב, שבתרבות, עבדקן, צריפון
- לדלג על (2) - (3)**

31. לפניכם ארבעה שמות: **נגר**, **מזכיר**, **גרפולוג**, **מורה**.

- א. לכל השמות משמעות משותפת. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? _____ מדוע? _____

32. לפניכם שני שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שדרך תצורתו **זהה**.

תקליטור שם נוסף: **לדלג** קונגרס שם נוסף: _____

33. לפניכם ארבעה משפטים ובהם שמות מודגשים.

(1) **הפרדסן** לימד את הנערים כיצד לקטוף את הפרי.

(2) **העיתונאי** פרסם ידיעה מרעישה.

(3) **האמרגן** הצליח להביא לארץ זמר מפורסם.

(4) תיקנתי את הנעל אצל **הסנדלר**.

- א. לכל השמות המודגשים משמעות **זהה**. מהי? _____
ב. שם אחד יוצא דופן. מהו? **לדלג** מדוע? _____

ג. לפניכם ארבעה שמות שדרך התצורה שלהם היא בסיס וצורן סופי.

מימייה, **מטרייה**, **מסגרייה**, **מלחייה**

הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת המשמעות של צורן הגזירה הסופי.

34. לפניכם ארבעה שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות צורן הסופי.

קרונית, מחסנית, עינית, טיולון

35. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

בחנוכה נסענו למחנה שנערך בחייבר בדרום הארץ. החייבר הוא שמורה שהוקמה במטרה לשמור על בעלי חיים מדבריים שנמצאים בסכנת הכחדה. במסגרת המחנה השתתפנו בפעילויות שונות: צפינו באילוף של טורף גדול הנמצא במכלאה, השתתפנו בהאכלת בעלי חיים שונים ובניקיון הכלובים. את ארוחת הערב שנארזה בקופסת קרטון מרופדת בקלקר, אכלנו סביב המדורה. בסיום הארוחה שיחקנו שחמט, פתרנו תשחץ, ובלילה ערכנו תצפית על ינשופים מאחר שינשוף הוא עוף לילי.

א. מיינו את השמות המודגשים לשלוש קבוצות על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

הלחם		
חייבר, קלקר, שחמט, תשבץ		

ב. מבין השמות המודגשים העתיקו את השמות שהם שמות פעולה.

ג. לפניכם שם. הוסיפו לידו שם אחר שדרך התצורה שלו זהה.

לדלג

שחמט שם נוסף: _____

ד. לפניכם ארבעה שמות. מה המשותף לכל השמות מבחינת המשמעות?

מכלאה, שמורה, מדרשה, מצודה

36. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

(1) לקות, ראות, כסות, בורות, שהות
 (2) מדפסת, פקסימיליה, אי מייל, אינטרנט, דסק
 (3) דרמה, סרט, טקסט, קריטריון, כריזמה

37. לפניכם שישה שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת משמעות צורן הסופי.

חלילון, אווירון, ספלון, ילדון, מפרצון, גשרון

38. לפניכם שני שמות. הוסיפו ליד כל אחד מהם שם אחר שדרך תצורתו זהה.

ערפיח שם נוסף: _____ לדלג קונפליקט שם נוסף: _____

39. לפניכם משפטים ובהם שמות מודגשים.

- (1) ישבתי בסלון, אכלתי סטייק שחומם בטוסטר והקשבתי למוזיקה העולה מן הדיסק.
- (2) ילדי הוא כלכלן בכיר בחברת פלדלת.
- (3) הגרפולוג ניתח את כתב ידי.
- (4) הנער קיבל הזדמנות להשתתף בתחרות שחמט.
- (5) המפעל הוקם בסיוע ממשלתי.
- (6) הקהילה בחו"ל עוזרת לחבריה לשמור על הזהות היהודית.
- (7) בטלוויזיה נערך תזמון מדויק של התכניות כדי שהמהדורה של החדשות תתחיל בזמן.

מבין המילים המודגשות העתיקו את –

א. השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל.

ב. השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי.

ג. השמות שנוצרו בדרך של הלחם. **לדלג: פלדלת, שחמט**

ד. השמות שנוצרו בדרך של שאילה מלועזית.

ה. מבין השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל, ציינו את השמות שהם שמות פעולה.

40. לפניכם ארבעה שמות. הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת הגזרה.

הקראה, השוואה, הלוואה, הרצאה

41. דוד נסע לשנת שבתון כדי ללמד במשך סמסטר במכללה קטנה ליד פילדלפיה. זו הייתה מכללה כפרית

שלא נראתה כמקום מבטיח לפיזיקאי מצליח.

העתיקו מן הקטע את –

א. השמות שנוצרו בדרך של שורש ומשקל.

ב. השמות שנוצרו בדרך של בסיס וצורן סופי.

ג. השמות שנוצרו בדרך של שאילה מלועזית.

42. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

- (1) כיפלי, מחזירור, מיקרופון, לגיטימי
 (2) מדרחוב, משעול, רמזור, פסקול
 (3) איפה, לולא, מגרש, היכן
 (4) מנוף, מנעד, ערבון, דברן
- לדג על כל סעיף 42.**

43. לפניכם שלוש קבוצות של שמות. בכל קבוצה הקיפו את השם היוצא דופן מבחינת דרך התצורה.

- (1) חללית, אחרון, אזרחות, עלבון
 (2) מוטיבציה, מידעפון, טכנולוגיה, אמבולנס
 (3) ילדותי, תקשורת, התפתחות, מברגה
- לדג על (2)**

44. לפניכם קטע ובו שמות מודגשים.

כיצד יוצרים סרט? סרט מבוסס על רעיון מקורי, על ספר או על מחזה. **התסריטאי** מעבד את הסיפור, **הבמאי** מפקח על שלבי הביצוע, **הצלם** וה**תפאורן** תפקידם להפוך את הסרט למעניין. **הסאונדמן** אחראי לאיכות הצליל, ואילו **המפיק** הוא האיש המלווה את הסרט בכל שלביו מהרעיון הראשוני ועד להפצת הסרט המוגמר.

- א. לכל השמות המודגשים משמעות משותפת. מהי? _____
 ב. מיינו את השמות על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

45. קראו שוב את הקטע, אך הפעם שמות אחרים מודגשים.

כיצד יוצרים סרט? סרט מבוסס על רעיון מקורי, על ספר או על מחזה. התסריטאי מעבד את הסיפור, הבמאי מפקח על שלבי הביצוע, הצלם והתפאורן תפקידם להפוך את הסרט למעניין. הסאונדמן אחראי לאיכות הצליל, ואילו המפיק הוא האיש המלווה את הסרט בכל שלביו מהרעיון הראשוני ועד להפצת הסרט המוגמר.

- א. מיינו את השמות המודגשים על פי דרך תצורתם וציינו בראש כל טור את דרך התצורה.

- ב. מבין השמות המודגשים ציינו את השמות שהם שמות פעולה.

צורני נטייה

צורן נטייה הוא היחידה הלשונית הקטנה ביותר הנוספת למילה ומשנה את צורתה הדקדוקית, אך לא את משמעותה.
צורני נטייה קיימים גם הם הן בפועל והן בשם.

בשם	
1. צורני ריבוי	
ספרים	= ספר + ם
דלתות	= דלת + ם

2. צורני נקבה	
מפקדת	= מפקד + ת
מנהיגה	= מנהיג + ה
פסנתרנית	= פסנתרן + ית

3. כינויי שייכות	
בגדו	= בגד + ו
ספרייה	= ספר + ייה
שיריכן	= שיר + יכן

4. צורני סמיכות	
שכבת גיל	= שכבה + ת
בוגרי הקורס	= בוגר + י

בפועל	
צורני הנטייה הם צורני הזמן והגוף.	
שמרתי	= אני שמרת אתמול.
שמרת	= אתה שמרת אתמול.
שמרתם	= אתם שמרתם אתמול.
אשמור	= אני אשמור מחר.
תשמור	= אתה / היא תשמור מחר.
ישמרו	= הם ישמרו מחר.
שמרנה	= אתן שמורנה עכשיו.

לסיכום, צורני גזירה יוצרים מילים חדשות (ערך מילוני עצמאי) ומעניקים להן רכיב משמעות חדש.
צורני נטייה משנים את תפקידה הדקדוקי של המילה.

הבחנה בין צורני גזירה לצורני נטייה

לעתים צורני הגזירה דומים לצורני הנטייה. כדי להבחין ביניהם יש להציב את המילה בתוך משפט. כאשר המילה מבודדת ממשפט, לא תמיד אפשר לדעת מהי דרך הגזירה שלה.

צורן נטייה	היום שלי	יומי היה מוצלח.	}	יומי
צורן גזירה	יום + י = שם תואר	אני קורא עיתון יומי.		
צורן נטייה	המלחמה שלי	מלחמתי במחלה נשאה פרות.	}	מלחמתי
צורן גזירה	מלחמה(ה) + תי	המאמץ המלחמתי הקשה על התקציב.		
צורן נטייה	היום שלהן	יומן עבר עליהן בהנאה.	}	יומן
צורן גזירה	יום + ן	קניתי יומן חדש.		
צורן נטייה	האמנות שלי	אמנותי מפרנסת אותי היטב.	}	אמנותי
צורן גזירה	אמנות + י	בחלק האמנותי של הטקס שרה זמרת.		

אולם גם כשהמילה משובצת בתוך משפט, לעתים אי אפשר לדעת למה הכוונה.

גיל חובב, בשלן ואיש טלוויזיה, כתב ספר בשם "מטבח משפחתי".

כיצד ניתן להבין את שם הספר?

המטבח של משפחתי = המשפחה שלי – צורן נטייה

או

המטבח המשפחתי = משפחה(ה) + תי = שם תואר – צורן גזירה

טיפ

כאשר אתם נדרשים להבחין בין צורן נטייה לצורן גזירה, נסו לערוך את שלושת השינויים שלפניכם:

(1) השמיטו את הצורן הסופי.

(2) הוסיפו למילה את ה"א הידיעה.

(3) הוסיפו את כינוי השייכות "של" בגוף המתאים (שלי, שלנו, שלהן).

רק במשפט שהצלחתם לבצע בו את שלושת השינויים, המילה מכילה צורן נטייה.

לדוגמה: מצפוני אוסר עליי. = המצפון שלי אוסר עליי = צורן נטייה.

זהו עניין מצפוני. = מתאר את השם "עניין" = שם תואר = צורן גזירה (לשם תואר)

תרגיל 1 - הבחנה בין צורן גזירה לצורן נטייה

לפניכם זוגות של משפטים שבהם משובצת מילה זהה.

א. כתבו את חלק הדיבור של המילה בכל אחד מן המשפטים.

ב. כתבו כיצד נגזרה המילה: באמצעות צורן גזירה או באמצעות צורן נטייה.

(ראו דוגמה בצמד הראשון)

דרך הגזירה		חלק הדיבור	
צורן גזירה	צבא + י	שם תואר	1. א. הסיוע הצבאי הגיע באיחור.
צורן נטייה	הצבא שלי	שם עצם + כינוי שייכות	ב. הרודן הכריז: " צבאי נאמן לי".
			2. א. זהו משחק קבוצתי .
			ב. קבוצתי ניצחה במשחק.
			3. א. מְרַפֵּן של הערים עמוס במכוניות.
			ב. הוא מְרַפֵּן בחברת השירות הטלפוני.
			4. א. אתה מתנהג באופן ילדותי .
			ב. ילדותי עברה עליי בקיבוץ.
			5. א. חדרן אינו מסודר.
			ב. חדרן בבית מלון הוא מקצוע נדרש.
			6. א. הנושא נבדק באופן מחקרי .
			ב. מחקרי עוסק בבעיות שינה אצל מתבגרים
			7. א. זוהי שנתי הראשונה בבית הספר.
			ב. יצאנו לטיול שנתי לגליל העליון.
			8. א. איתן הוא דודן של רחל.
			ב. איתן הוא דודן של רחל ויעל.
			9. א. עתידי עדיין אינו ידוע לי.
			ב. החומר בנושא זה נשמר לשימוש עתידי .
			10. א. תחקירן של הבנות העלה ממצא חמור.
			ב. הוא עובד כ תחקירן ברשות השידור.
			11. א. דְּגֵלָן של היחידות התנוסס ברות.
			ב. דְּגֵלָן חדש הגיע ליחידה.
			12. א. אדם זה הוא אדם סמכותי .
			ב. בזכות סמכותי הרבה הגעתי לתוצאות.
			13. א. מצפוני אוסר עליי לעשות זאת.
			ב. שירות לחברה הוא עניין מצפוני .

14. א. **מקומי** בנבחרת מובטח לי.
 ב. זה עניין **מקומי**.
15. א. ספרייתו מלאה ספרות **תורנית**.
 ב. היא **תורנית** הכיתה השבוע.
16. א. בכל שבוע יש בכיתה **תורן** חדש.
 ב. השבוע הוא **תורן** של מיכל ורוני.
17. א. השפה העברית היא **שפתי**.
 ב. העיצור ב' (וכן ו' מ' פ') הוא עיצור **שפתי**.
18. א. הח"כ אמר: "**מפלגתי** תתמוך בחוק המוצע".
 ב. התמיכה בחוק זה היא עניין **מפלגתי**.

תרגיל 2

1. לפניכם רשימת מילים: איכות, כמות, עקרוני, הפגנתי, הדרגתי, ספרי, צבעוני, קיומי, ססגוני, צערי.
 א. מיינו את המילים לשלוש קבוצות:
 I. מילים בעלות צורן גזירה
 II. מילים בעלות צורן נטייה
 III. מילים היכולות להשתייך לשתי הקבוצות.
 ב. מהי המשמעות המשותפת לכל המילים המסתיימות בצורן גזירה?
 ג. בחרו אחת מן המילים מקבוצה III וחברו לה שני משפטים שיביעו את ההבדל במשמעות. (משפט אחד שבו המילה תהיה בעלת צורן גזירה, ובמשפט השני - בעלת צורן נטייה)
2. לפניכם רשימת מילים: רשמית, עקרונית, שבועית, ספרנית, אישית, גורלית, יומית, בדרנית.
 א. מיינו את המילים לשלוש קבוצות:
 I. מילים בעלות צורן גזירה
 II. מילים בעלות צורן נטייה
 III. מילים היכולות להשתייך לשתי הקבוצות.
 ב. בחרו מילה אחת מקבוצה I ומילה אחת מקבוצה II וחברו לכל אחת משפט שיבהיר את הצורן שציינתם.
 ג. בחרו אחת מן המילים מקבוצה III וחברו לה שני משפטים שיביעו את ההבדל במשמעות. (משפט אחד שבו המילה תהיה בעלת צורן גזירה, ובמשפט השני - בעלת צורן נטייה)
3. לפניכם שלושה משפטים.
 (1) זהו מידע **אישי**.
 (2) **אישי** עובד בחברה **קבלנית**.
 (3) **קבלנית** הבניין שוחחה עם הפועלים.
 א. ציינו בכל משפט שבו מופיע הצורן □ אם הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
 ב. ציינו בכל משפט שבו מופיע הצורן □ ית אם הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
 ג. מיינו את ארבע המילים המודגשות לשתי קבוצות על פי חלק הדיבור שאליו הן שייכות.

תרגיל 3 - צורן גזירה וצורן נטייה

1. לפניך שני משפטים.
ציין בכל משפט האם הצורן הסופי קן במילה **משפטן** הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
 - (1) **מְשַׁפֵּטָן** בכיר דרש עונש מרבי במקרה זה.
 - (2) **מְשַׁפֵּטָן** של הנערות נערך בדלתיים סגורות.
2. לפניך שני משפטים. ציין בכל משפט אם הצורן הסופי קי במילה **ערכי** הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
 - (1) לאחר שהצלחתי בביצוע המשימה, עלה **עָרְכִי** בעיני החברה.
 - (2) המרצה שלי הוא אדם **עָרְכִי** בעיני.
3. לפניך שני משפטים. ציין בכל משפט אם הצורן הסופי קית במילה **חשמלית** הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
 - (1) זה התחיל בסוף המאה ה-19 עם התאורה ה**חֲשֵׁמְלִית**.
 - (2) ברחובות רבים בערים בחו"ל התושבים נוסעים ב**חֲשֵׁמְלִית**.
4. לפניך שני משפטים.
 - (1) דרוש **מְרַפֵּן** לחברה זו.
 - (2) **מְרַפֵּן** של התמורות בחיינו נובע מיחסנו אל הסביבה.ציין בכל משפט אם הצורן הסופי קן במילה **מרכזן** הוא צורן גזירה או צורן נטייה.
5. לפניך שני משפטים:
 - (1) **אָמוֹנוֹת** ו**אֲגָדוֹת** רבות נקשרו בדמותו של המשורר.
 - (2) החסידות עפות בחורף אל הארצות ה**חֲמִימוֹת**.א. מהו הצורן המשותף לכל שלוש המילים המודגשות? מהי משמעותו?
 - ב. ציין לגבי כל מילה אם היא מכילה צורן גזירה או צורן נטייה.
6. לפניך שלושה משפטים (1) – (3), ובכל אחד מהם מילה מודגשת.
 - (1) אין חוק המונע חדירה **פּוֹלְשֵׁנִית** בטלפון.
 - (2) האתרים פועלים על פי חוקים **מְקוֹמִיִּים** בארה"ב.
 - (3) קיבלנו מבול של שיחות טלפון **מְסַחְרִיֹּת**.א. מהו חלק הדיבור המשותף של שלוש המילים המודגשות?
 - ב. ציין את דרך התצורה של כל אחת מן המילים המודגשות. השתמש במושגים צורן גזירה וצורן נטייה.

7. לפניך משפט ובו מילה מודגשת.

לספרים אלה יש אופי **אַלְבוּמִי**.

א. מהו סוג הצורן הסופי במילה **אלבומי** שבמשפט הנתון? **הקף** את התשובה הנכונה.

צורן גזירה / צורן נטייה

ב. כתוב משפט או צירוף ושבץ בו את המילה **אלבומי** כך שסוג הצורן הסופי בה יהיה **אַחַר** מזה שהקפת.

8. לפניך ארבעה משפטים, ובכל אחד מהם מילה מודגשת.

(1) **יְצִירָתִי** הוצגה בתערוכה העירונית.

(2) הוא ילד **יְצִירָתִי** מאוד.

(3) זהו מצב **זְמַנִּי** בלבד.

(4) אני מנהל את **זְמַנִּי** באופן מחושב.

א. ציין ליד כל משפט את סוג הצורן המופיע בו במילה המודגשת: צורן גזירה / צורן נטייה.

ב. כתוב שני משפטים או צירופים ושבץ בהם אחת מן המילים: **קיצוני** / **הרסני** / **עצמי** / **פנימי**

כך שבכל משפט סוג הצורן הסופי יהיה שונה (סך הכול שני משפטים בשני התפקידים האפשריים).

ציין את סוג הצורן במשפט או בצירוף שכתבת.

חלקי הדיבור

- א. שם עצם מילה המציינת עצם (חי, צומח או דומם) או מושג. לשם העצם אפשר להוסיף כינוי שייכות וידוע. לדוגמה: ספר, ספרי, הספר. מילה המציינת את תכונותיו של שם העצם, מגדירה אותו או מגבילה אותו. שם התואר מתאים במין, במספר וביידוע לשם העצם. לדוגמה: בד יפה, הבד היפה, בדים יפים, הבדים היפים.
- ב. שם תואר מילה המציינת פעולה או מצב בזמן מסוים. את הפועל אפשר להטות בזמנים ובגופים שונים. לדוגמה: שמרתי, שומרים, תשמרו.
- ג. הפועל מילה המציינת פעולה או מצב בזמן מסוים. את הפועל אפשר להטות בזמנים ובגופים שונים. לדוגמה: שמרתי, שומרים, תשמרו.
- ד. שם הפועל צורת פועל חסרת גוף וחסרת זמן הפותחת באות "ל": לשמור, להיפרד, להתרגש.
- ה. שם פעולה מילה המציינת את שמה של הפעולה: שמירה, ריקוד, הצלחה, היפרדות. שם פעולה הוא שם עצם, ולכן אפשר להוסיף לו כינוי שייכות וידוע. לדוגמה: הצלחתו, השמירה.

השאלות בבחינות הבגרות בנושא חלקי הדיבור מופיעות לרוב בפרק מערכת הצורות.

תרגיל 1

לפניכם משפטים, ובהם מילים מודגשות.

- א. ציינו את חלק הדיבור של כל אחת מן המילים המודגשות: פועל, שם (עצם), שם תואר, שם פעולה, שם הפועל.
 ב. ציינו את הבניין של כל אחת מן המילים.

1. כוכב הלכת הרביעי במערכת השמש נקרא **מאדים**.
2. פניו **מאדימים** כשהוא שומע מחמאה.
3. הוא **הדגיש** את דבריו.
4. **הדגשת** המילים נעשתה באמצעות **מדגש** (טוש) צבעוני.
5. החיילים **מתפקדים** בשעת **המפקד**.
6. תהליך ה**בחירה** של המועמדים התנהל ללא דופי.
7. האיש **נבחר** לתפקידו על סמך כישוריו.
8. **נבחרו** הציבור חייבים להיות נאמנים לתפקידם.
9. ה**מתבגרים** בקשו הרפתקאות חדשות.
10. הוא **נתמך** בהליכתו במקלו.
11. אינני רוצה **להתמך** באחרים.
12. איש זה הוא **נתמך** סעד.
13. אינני רוצה **להתבגר**.
14. הנער ה**מתבגר** שוחח עם אחיו על חברו.
15. גיל ה**התבגרות** בימינו מתחיל מוקדם.
16. הוא אוהב **לגלש** במרשתת (אינטרנט).
17. **גלישה** על הגלים היא תחביב נפוץ.
18. ה**גולשים** **שמחים** כאשר הים **סוער**.
19. **סערה** קשה התחוללה אתמול.
20. אנו **מכבדים** את הורינו.
21. **כבוד** אב ואם הוא מצווה מהתורה.
22. ה**תקנה** החדשה התפרסמה.
23. המכשיר ה**תקין** **החזר** לשימוש.
24. ה**תקנו** **מכשיר** לחיסכון במים.
25. קשה מאוד **להבדיל** בין התאומים.
26. בכל מוצאי שבת נערכת ה**בדלה**.
27. לצערי, הוא לא קיים את ה**בטחתו**.
28. ה**בטחתי** לו שלא אגלה את סודו.

שימושי הבינוני

צורת הבינוני יכולה לשמש בתפקידים שונים: שם (שם עצם), פועל בהווה, שם תואר. (ראו מאפייניהם בעמוד הקודם)

דוגמאות:

(1) מנהיג העדה הוביל את אנשיו אל היעד. (שם עצם)

(2) הוא מנהיג את כולנו. (פועל בהווה)

(3) הדר המנהיג זימן את אנשיו לפגישה. (שם תואר)

נהוג להשתמש בזמן הווה כדי לציין המשכיות, כדי לתאר תופעה או התפתחות כלשהי.

השאלות בבחינות הבגרות בנושא שימושי הבינוני מופיעות לרוב בפרק מערכת הצורות.

תרגיל 2

לפניכם משפטים, ובהם מודגשות צורות הבינוני.

א. ציינו את תפקידה של כל אחת מן המילים המודגשות: פועל, שם (עצם), שם תואר.

ב. ציינו את הבניין של כל אחת מן המילים.

1. זהו אדם מְבָרֵק. 15. משפט איחוי נקרא גם משפט מְחַבֵּר.
2. הפועל מְבָרֵק את הכלי שבידו. 16. המשפטים מְחַבְּרִים זה לזה.
3. הכלי המְבָרֵק ניצב על השולחן. 17. השחקן המְנַצֵּחַ קיבל את הפסדו בכבוד.
4. באירוע שיחקו הילדים ב"מְתַנַּפְּחִים". 18. המְנַצֵּחִים בתחרות זכו בפרס.
5. הם "מְתַנַּפְּחִים" מרוב כעס. 19. התנהגותך בלתי נְסַבֶּלֶת.
6. כדורים מְתַנַּפְּחִים אהובים על הילדים. 20. מעשיך נְסַבֶּלִים רק בגלל חביבותך.
7. המלך המְכַתֵּר צעד בקרב בני עמו. 21. הסוֹפֵר פרסם את ספרו האחרון.
8. מְכַתֵּר הכפר פנה אל נציגי השלטון. 22. הילד סוֹפֵר את חלקי המשחק.
9. האיש מְכַתֵּר לתפקידו החדש. 23. הם מְדַגְּשִׁים את חשיבות הנושא.
10. מְעַבֵּד התמלילים שלי התקלקל. 24. החומר המְדַגֵּשׁ הועבר ליעדו.
11. החקלאי מְעַבֵּד את אדמתו. 25. הסטודנטים המְתַלְמְדִים לימדו בכיתתנו.
12. הטקסט המְעַבֵּד שולב בספר. 26. הם מְתַעַמְלִים כל יום כדי להגיע להישגים.
13. מְכַבְּדֵי העדה הוזמנו לטקס. 27. הנערים המְתַעַמְלִים הגיעו לתחרות בתקווה לזכייה.
14. אנשים אלה מְכַבְּדִים בשל מעשיהם. 28. המְתַעַמְלִים השתתפו בתחרות הארצית להתעמלות.

לפניך משפטים ובהם צורות בינוני מסומנות בקו.

ציין מעל כל צורת בינוני את חלק הדיבור שהיא משתייכת לו: שם עצם, שם תואר או פועל.

1. בשל השרב הכבד התקשו הרצים לסיים את המסלול. הם רצים במהירות כה גדולה, עד כי מתקבל הרושם שאין גבול ליכולת האנושית.

2. מפגש מעניין נערך בשעה זו בין הסופרת לבין קוראים צעירים שקוראים את ספריה.

3. היוצרים של פסלים אלה המוצגים בחלל המוזיאון יוצרים את הפסלים מתוך להט פנימי.

4. בתקופת הפלמ"ח נהגו לספר סיפורים מפחידים ליד המדורה, כאשר תפוחי אדמה מתלהטים על הגחלים, ודברי הנוכחים מתגלגלים בלחש.

5. הספרייה העירונית מכילה גם עמדות מחשב מתקדמות, המאפשרות למעוניינים חיפוש חומרים מופלאים.

6. מפעל הסבון באזור המעסיק נכים מתאים למשתמשים בכיסא גלגלים, והוא מספק חוויה מיוחדת גם לעיוורים.

7. הסטודנטית המתמידה שאלה את המרצה שאלה מרתקת.

8. מדריך הנוסעים הזה מדריך את המטיילים ברחבי אירופה בדרך מעניינת ומסקרנת.

9. מבקר הקולנוע מייעץ למבקרים לצפות בסרט הזה, משום שלדעתו הסרט משלהב את הדמיון ומציג עולם מתעתע.

10. כעסו של אדם מתפרץ לרוב כאשר הוא חש שהוא בסיטואציה מאיימת או בסכנה ממשית או רגשית.

11. בתקופת מגפת הקורונה המפקחים מטעם המשטרה מפקחים בצורה קפדנית על התנהגותו של הציבור.

12. שאלות אלה מטרידות את ציבור ההורים: האם ההורה מתערב במידה רבה במה שקורה אצל ילדו המתבגר?

האם המתבגר מסתגר בחדרו ואינו קשוב לנעשה בבית?

13. מתכנני הערים בלונדון ובניו יורק מתכננים פתרונות למשבר הצפיפות בכבישים. הם מציעים כי רוב הנוהגים כיום ברכב פרטי ממונע יעברו למכוניות ננס – מעין מושבים ממונעים, התופסים שטח מועט ביותר.

14. בתקופת הקורונה מגלים הסבים והסבתות את החוסר בקשר עם נכדיהם ונכדותיהם. הנכדים והנכדות הבוגרים יותר מגלים שהעולם מלא ריגושים מרתקים הרבה יותר מהסבתא שלהם, שהסיפורים שלה בעצם די משעממים

וחוזרים על עצמם... (מעובד מתוך כתבה מאת נרי ליבנה במוסף הארץ 24.4.2020)

שם המספר ברוח המיקוד (2020)

הסברים, תרגול מדורג ותרגול מסכם כולל תשובות מופיעים באתר "שרי הוצאה לאור".

- ב"כניסה לרשומים" - מקלידים את הקוד 720720720 גם בתעודת הזהות וגם בסיסמה.

- תפריט < ספרים < הלשון והטקסט הספר המותאם < חוברת תרגול אינטרנטית